

AVRUPA'DA ÇOCUK MÜZELERİ: FRANKFURT VE HAMBURG ÖRNEĞİ*

CHILDREN'S MUSEUMS IN EUROPE: EXAMPLE OF FRANKFURT AND HAMBURG

Ceren Karadeniz**

Giriş

Çocuklarımızın müzeleri, bilim, kültür ve sanat ürünlerini sergilemek, toplumu aydınlatmak amacıyla insanın ve teknolojinin gelişimi ve doğal olayların oluşumu gibi konularda araştırma yapan bilimsel ve halka açık birer öğrenme merkezleridir. Müzeler zaman içinde, insanların bilgi birikimini artırmak, sosyal barışı, toplumsallaşmayı ve hoşgörüyü sağlamak gibi görevler de edinmiştir. 19. yüzyılın sonuna kadar, eser toplama, koleksiyon oluşturma, eserlerin bakım ve onarımlarını gerçekleştirme, sergileme ve araştırma işlevlerini devam ettiren müzeler, 20. yüzyılın başından itibaren geliştirdikleri “eğitim etkinlikleriyle” dikkat çekmişlerdir. Böylece müzede eğitim her tür ve boyuttan müzenin en önemli işlevlerinden biri haline gelmiştir. Eğitim işlevinden yola çıkan günümüz müzeleri, farklı yaş gruplarındaki ziyaretçilere kaliteli serbest zaman etkinlikleri sunan

* Bu makale Ankara Üniversitesi Müze Eğitimi Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Bekir Onur'un danışmanlığında hazırlanan Karadeniz, C. (2009). Dünyada Çocuk Müzeleri ile Bilim, Teknoloji ve Keşif Merkezleri'nin İncelenmesi ve Türkiye İçin Bir Çocuk Müzesi Modeli Oluşturulması adlı yayınlanmamış yüksek lisans tezine dayalı olarak hazırlanmıştır.

** Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Araştırma Görevlisi Ankara Üniversitesi 06590 Cebeci Ankara

alternatif eğitim kurumları olmuşlardır. Müzeler için en önemli sorun ise eğitimin nasıl yapılandırılacağı konusu olmuştur. Hein'a göre (1998), müze ziyaretçilerinin ilgi, merak ve heyecanlarını etkileşimli, planlı ve programlı etkinliklerle buluşturmak, müze deneyimini 'yaparak ve yaşayarak' öğrenmeye dayandırmak son derece önemlidir. Bu nedenle bazı müzeler çocuk ve gençlerin 'yaparak ve yaşayarak' öğrenmelerini olanaklı kılmak için salt 'eğitim' amacıyla kurulmuştur. 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren yaparak ve yaşayarak öğrenme felsefesini en etkin biçimde hayata geçiren müzeler çocuk müzeleridir. Bu çalışmada ziyaretçiyle koleksiyon arasında doğrudan bağlantı kuran ve etkileşimli sergilerle çocuk ve gençlerin öğrenme süreçlerini etkileyen çocuk müzeleri, yapıları ve amaçları bağlamında incelenmiş, Hamburg Klick Çocuk Müzesi ile Frankfurt'taki Çocuk Müzesi'nin sergileri, eğitim etkinlikleri ve atölye çalışmaları araştırmacı tarafından yerinde gözlemlenerek ayrıntılarıyla tanıtılmıştır.

Çocuk Müzeleri

Çocuk müzeleri, genellikle 12 yaşa kadar olan çocukların gelişimini temel alarak öğrenmeye öncelik tanıyan, çocukların yaşadıkları çevreye ve dünyada olup bitene tanıklık etmelerini sağlayacak bilgi ve materyalleri araştıran, inceleyen, depolayan ve bunları sadece çocukların değil gençlerin ve yetişkinlerin de eğitimi amacıyla sergileyen merkezlerdir. Bu müzeler; çocukların bilim, sanat ve teknolojiye ilgi duymalarını amaçlayarak, öğrenme isteklerini artırmayı hedefler. Aynı zamanda bu müzeler, ziyaretçilerin hayal güçlerini oyun ve canlandırma gibi yöntemler kullanarak geliştirebildikleri etkinlik alanlarıdır (Cleaver, 1988). Bu nedenle Gurian (2006), çocuk müzelerini, amaç ve vizyon bakımından olağan ve geleneksel yapıdaki pek çok müzeden farklı, dinamik, yenilikçi ve 'cesur müzeler' olarak tanımlamıştır. Cesur müzelerde, oluşturulan koleksiyon, eserlerin sergilenme biçimleri, çeşitlilikleri ve sergi temaları geleneksel müzelere oranla çok farklıdır. Regnier (1987), çocuk müzelerinde şu temel özellikler üzerinde durmuştur: Çocuk müzeleri ziyaretçi merkezlidir. Çocuklar bu müzelerde özgürce hareket edebilmekte, seçim yapabilmekte ve aidiyet bilincine sahip olmaktadır. Çocuk müzelerindeki sergiler çocukların gelişim özelliklerine uygun olarak hareketli, etkileşimli ve popüler konular ele alınarak tasarlanmaktadır. Çocuk müzelerinde öğrenmeye yönlendirme nesnelere ve temalar üzerinden gerçekleştirilmekte ve müze etkinlikleri bu çerçevede hazırlanmaktadır. Çocuk müzelerinin ortaya çıkış amacı, çocukların zevklerini inceleyecek, yaşama ilişkin konulara ilgilerini artıracak ve onların aileleri ve arkadaşlarıyla birlikte eğlenceli vakit geçirmelerini sağlayacak ve öğretmenlere yaratıcı programlar sunacak bir serbest öğrenme ortamı oluşturmaktır.

Çocuk müzelerinin ortaya çıkışı 20. yüzyılın başlarına rastlamaktadır. 1900'lerin başında benimsenen dokunarak ve yaparak öğrenme anlayışıyla, John Dewey, Maria Montessori ve Jean Piaget'nin etkin ve kalıcı öğrenmeye yönelik teorileri okul ortamı dışında öğrenme ortamları oluşturulmasını gerekli kılmış; eğitime verilen önemin artmasını sağlamıştır. Dünyanın ilk çocuk müzeleri Amerika Birleşik Devletleri'nde ziyarete açılmıştır. 1899 yılında açılan Brooklyn Çocuk Müzesi'nin öncülük ettiği bu müzelerin sayısı 1925

yılının sonuna kadar hızla artmıştır. Brooklyn Çocuk Müzesi'nin kuruluş amacı, çocukların ilgilerini çekecek heyecan verici ve etkileyici sergiler tasarlamaktır (Gallup, 1939). Bu müze, alışılmışın aksine bir nesneyi ön plana çıkaran ve onu vitrinlerin ardında saklayan bir yapıdan çok, onu çocuklarla buluşturan bir eğlence ortamıdır. 1925 yılına kadar müzeyi ziyaret eden 200.000'i aşkın kişi, müzede gerçek nesnelere temas edebildikleri etkinliklerin parçası olmuşlardır. ABD'de ziyarete açılan ilk çocuk müzeleri, eski binalara yerleşmiş, binalardaki tüm boş alanları sergi ve atölyeler için kullanmışlardır. Bu müzelerin çoğu arkeolojik nesnelere ya da doğa tarihi numunelerini sergilemiş ve koleksiyonlarını ziyaretçilerin eğitimi amacıyla kullanıma açmışlardır. Çocuk müzeleri dışında, oyuncak müzeleri, çocukluk müzeleri ve çocuk sanatları müzeleri de bulunmaktadır. Bu müzelerin ortak özelliği çocukluğun tarihini araştıran, oyuncak, oyun, çocuk kıyafetleri, çocuk eşyaları ve çocuk elinden çıkan veya çocuğa yönelik hazırlanan görsel sanatlar eserlerinden oluşan koleksiyonlar oluşturmalarıdır.

Avrupa'da Çocuk Müzeleri

ABD'deki bağımsız ve kendi kaynaklarını yaratan örneklerin aksine Avrupa'daki çocuk müzelerinin çoğu başka bir müze bünyesinde kurulmuştur. Birçok kaynağa göre Avrupa'nın ilk çocuk müzeleri; Almanya'da 1970 yılında ziyarete açılan Berlin Halk Müzesi'ne bağlı Gençlik Müzesi ve 1972 yılında kurulan Frankfurt Tarih Müzesi'ne bağlı Frankfurt Çocuk Müzesi'dir. Her iki müze de, başka bir müze bünyesinde çocuk ve gençler için düzenlenmiş yaparak öğrenme mekânlarıdır (Zilcioğlu, 2008). Avrupa'da konusunu çocuk ve çocukluk-tan alan çok sayıda müze bulunmaktadır. Ancak çocukların eğitimine yönelik sergiler hazırlayan müzeler 1980 yılından sonra açılmıştır. Avrupa'nın ilk çocuk müzeleri Almanya'da kurulmuştur. Berlin Halk Müzesi'nin Gençlik Müzesi ve Frankfurt Çocuk Müzesi'nden sonra, 1983 yılında Nürnberg Çocuk Müzesi, 1987 yılında Wilhelm Lehbruck Çocuk Müzesi, 1988 yılında ise Neusdadt Çocuk Müzesi ziyarete açılmıştır. 2005 yılına gelindiğinde Almanya'nın Münih, Stuttgart, Bonn, Fulda, Bremen, Berlin, Halle ve Hamburg şehirlerinde bağımsız ya da bir müzenin birimi olarak açılan çocuk müzesi sayısı 40'ı aşmıştır. Ülkede çocuk müzelerinin yanı sıra çok sayıda oyuncak müzesi de bulunmaktadır.

Avusturya'da açılan ilk çocuk müzesi 1994 yılında Viyana'da açılan Zoom Çocuk Müzesi'dir. 2002 yılında yine Viyana'da Schönbrunn Sarayı'nda çocuk müzesi açılmış ve bu müzeyi 2003 yılında Frida & Fred, Graz Çocuk Müzesi izlemiştir. İngiltere'de ise modern çocuk müzelerinin 90'lı yıllarda açıldığı görülmektedir. Ayrıca İngiltere'de çocuk müzelerinin yanı sıra çocukluğun tarihini araştıran ve geniş bir çocukluk tarihi koleksiyonuna sahip olan Victoria ve Albert Çocukluk Müzesi de bulunmaktadır. 1925 yılından beri çocukluk ve çocukluğun tarihine yoğunlaşan müzenin amacı çocukluğun tarihini çocuklar tarafından ve çocuklar için yapılmış nesnelere aracılığıyla araştırmaktır. Müzenin ilgi alanı oyuncaklar, çocuk giysileri, çocuk kitapları ve çocukluğun toplumsal tarihidir (Onur, 2002). İngiltere'de çocuklara yönelik sergi ve etkinlikler düzenleyen müzeler arasında 1950'de kurulan Pollock Oyuncak Müzesi, 1973'de kurulan Anglesey Çocuk Müzesi, 1984'te ku-

ruhan Hampshire Teddy Bear (Oyuncak Ayı) Müzesi, 1985'te açılan Dewsbury Yerel Tarih ve Çocukluk Müzesi, 1989'da kurulan Cumberland Oyuncak ve Maket Müzesi, 1992'de Halifax'da açılan Eureka Keşif Müzesi, 2000 yılında açılan Londra Teddy Bear (Oyuncak Ayı) Müzesi ve 2005 yılında Kent'te açılan Canterbury Çocuk ve Rupert Oyuncak Ayı Müzesi'ni sayabiliriz. Eureka Keşif Müzesi, 'Çocukların Yaratıcılık Alanı' olarak adlandırılan ve ağırlıklı olarak bilim ve teknoloji konulu sergiler hazırlayan bir keşif merkezidir.

İskoçya da çocuk ve çocukluk tarihi üzerine kurulan müzelere sahiptir. Ülkenin ilk çocuk müzesi 1955 yılında açılan Edinburg Çocukluk Müzesi'dir. Müzenin amacı, çocukların geçmişteki yaşamlarının bütün yönlerini yansıtan nesnelere bir koleksiyonunu sergilemektir (Onur, 2002). Bu müzeyi 1997 yılında açılan Highlands Çocukluk Müzesi ile Glendale Oyuncak Müzesi izlemektedir. İrlanda ise çocuk müzesiyle ilk kez 1997 yılında Dublin'de açılan Imaginosity ile tanışmıştır. Bu müzeyi 1995 yılında The Ark, Çocuk Kültür Merkezi izlemiştir. Hollanda'da 1904'te açılan ve 1986 yılında yenilenen Museon adlı bilim merkezi ile Tropenmuseum'un 1975 yılında açılan Çocuk Müzesi Bölümü ülkenin ilk etkileşimli çocuk müzeleri olarak dikkat çekmektedir. Hollanda ayrıca Avrupa'nın en büyük keşif merkezlerinden biri olarak 1997 yılında açılan Nemo Keşif Merkezi'ne de ev sahipliği yapmaktadır. İtalya'da çocuklar için 2001 yılında Explora Roma Çocuk ve Keşif Müzesi ile Cenova Çocuk Kenti ziyarete açılmıştır. İspanya'da, 1989'da Albecete'de bir çocuk müzesi kurulmuştur. Belçika'da 1976'da açılan Brüksel Çocuk Müzesi, 1997'de Suske en Wiske Çocuk Müzesi ve 2000 yılında Technopolis Keşif Merkezi açılmıştır. İsviçre'de 1985 yılında Schweizer Çocuk Müzesi açılmıştır. Bu müzenin ardından, 2005 yılında Creaviva Çocuk Müzesi ve 2007'de Zürih'te Kindercity Çocuk Müzesi açılmıştır. Kindercity Çocuk Müzesi bilim ve teknoloji içerikli müze galerilerinde doğa tarihi, insan fizyolojisi, teknoloji ve etnoloji gibi konulara değinmektedir. Fransa'da ise bilim, teknoloji ve keşif merkezleri ağırlıktadır. Avrupa'nın en büyük bilim ve teknoloji merkezi olan Paris Endüstri Şehri 1994 yılında ziyarete açılmıştır. Norveç'in ilk ve tek çocuk müzesi 2001'de açılan Norsk Çocuk Müzesi'dir. Ülkenin 2. çocuk müzesi ise Oslo'da açılacaktır. İsveç'te ise, 1996'da Junibacken Çocuk Müzesi ve 2001'de Avrupa'nın önde gelen bilim merkezlerinden biri olan Universeum ziyaretçileriyle buluşmuştur. Danimarka'da Ulusal Müze bünyesinde 1992'de bir çocuk bölümü oluşturulmuştur. Finlandiya'da ise Helsinki'de bulunan kent müzesinde aynı yıl bir çocuk birimi açılmıştır. Rusya da çocuk ve çocuk kültürünü içeren nesnelere sergilendiği müzeler bakımından zengindir. Ülkede çocuk, çocukluk, bilim, eğitim, çocuk sanatları ve oyuncak koleksiyonlarına sahip 20'den fazla müze bulunmaktadır. Moskova'da 1965 yılında Çocuk Tiyatrosu Müzesi, 1965'de Etnografik Bebekler Müzesi, 1981'de Sibirya ve Uzak Doğu Çocuk Sanatları Müzesi, 1991'de St. Petersburg'da Kardeş Oyuncaklar Müzesi ve 1992'de Çocuk Sanatları Müzesi açılmıştır. Rusya'nın ilk modern çocuk müzesi 1993 yılında açılan Noyabrsk Çocuk Müzesi'dir. Bu müzeyi 1995 yılında Moskova Çocuk Müzesi ile 2000 yılında Samara'da açılan Neftegorsk Çocuk Müzesi izlemiştir. Balkanlarda ise, Yunanistan'da 1987 yılında Yunan Çocuk Müzesi ve 1994 yılında Yunan Çocuk Sanatları Müzesi açılmıştır. Avrupa'da ayrıca Çek Cumhuriyeti'nin köklü müzelerinden biri

olan Moravian Müzesi'nde bir çocuk birimi oluşturulmuştur. Slovakya'da ise 2004 yılında Poppins Çocuk Müzesi ziyarete açılmıştır.

Avrupa'nın ilk çocuk müzelerinden biri olan Frankfurt Çocuk Müzesi, 1972 yılından beri çocuk ve gençlere yönelik dokun-yap (hands-on) felsefesine dayanan sergiler oluşturmaktadır.

Frankfurt Çocuk Müzesi'nin Tarihçesi ve Amacı

Müze, 1972 yılında Frankfurt Tarih Müzesi tarafından kurulmuştur. Müzenin amacı, çocukların ve gençlerin hedef alındığı ve etkileşimli öğrenmenin yolunu açan sergiler hazırlamaktır. Müze sergileri, otantik nesnelere, bu nesnelere benzerlerine ve hatta orijinallerine doğrudan ulaşımı sağlamaktadır. Müze, ziyaretçileri sergi sürecinin tamamına dahil etmektedir. 1972'den beri, müzede 8 yaş ve üzerindeki çocuklar için bilim, teknoloji, kültür ve sanat konulu sergiler düzenlenmektedir. Müzede ayrıca rehberli turlar, müze atölye çalışmaları, hafta sonu etkinlikleri, engelli ziyaretçiler için etkinlikler, aile etkinlikleri vb. programlar hazırlanarak yetişkinler de hedef alınmaktadır. Müze kurulduğu yıldan itibaren “Şehrimizi Tanıyalım”, “Ortaçağda Frankfurt Günlük Yaşamı”, “Krallık Seçimi ve Taç Giyme” ve “19. ve 20. yy. Frankfurt Yaşamı ve Tarihi” adlı rehberli şehir gezileri düzenlenmektedir (Zilcioğlu, 2008). Müzenin gerçekleştirdiği etkinliklerden biri de gezici müzedir. Gezici müze, müzeye uzak mesafede yaşayan çocuklar ve ailelerine müzeyi taşımış başarılı bir programdır. Yaz aylarında ise, çocuklar için seramik yapım atölyesi, kağıt yapım atölyesi, bilgisayar atölyesi, güzel yazı yazma atölyesi, resim ve kağıt tiyatro atölyesi gibi atölye çalışmaları ve kurslar düzenlenmektedir.

Müzenin Sergilerinden Örnekler

Müzedeki her sergi, oyun ve öğrenmeyi bütünleştiren etkinlikler içermektedir. 1988 yılında tasarlanan “Hazineleler”, 1999 yılında tasarlanan “Aile Tarihi ve Hikâyeleri” ve 2004–2005 yılları boyunca ziyarete açık olan “Kalp Atışı” ve “Dünya Oyuncakları” isimli sergiler ziyaretçilerin katılımıyla hazırlanmıştır (Zilcioğlu, 2008). Sergilerde, sergilenen nesneye ilişkin bilgiler etiket ya da panolar yerine işitsel araçlar kullanılarak ziyaretçiye aktarılmaktadır. Müze, 2008 yılında “Kentin Altında Ne Var?” adlı sergiyi ziyarete açmıştır. Sergi kapsamında 6 yaş ve üzeri çocuklar müze eğitimcileri eşliğinde çeşitli etkinliklere katılmaktadırlar. Sergi; Frankfurta ilgili tarih, coğrafya, jeoloji, biyolojik yaşam, arkeoloji ve gündelik yaşam gibi temel bilgiler içermektedir.

“Kentin Altında Ne Var?” Sergisi; Metro ve Raylı Sistemler Bölümü, Arkeoloji, Jeoloji ve Biyoloji Bölümü, Laboratuvar, Su ve Kanalizasyon Sistemleri Bölümü ile II. Dünya Savaşı bölümünden oluşmaktadır. *Metro ve Raylı Sistemler bölümünün* amacı, Frankfurt'un tren ve metro sisteminin tarihçesini ve sistemin nasıl işlediğini çocuklara aktarmaktır. Bu bölümde metro kontrol sistemi ve minyatür bir metro istasyonu bulunmaktadır. Serginin ikinci salonunda *Arkeoloji bölümü* bulunmaktadır. Arkeoloji bölümünde bir kazı havuzu, sergi vitrinleri, laboratuvar odası ve kazı malzemeleri yer almaktadır. Bu bölümde amaç,

Frankfurt'un tarihi ve arkeolojik zenginliklerini ve arkeologların çalışma ortamlarını çocuklara aktarmaktır. Arkeolojik kazı havuzuna giren çocuklar buldukları eser parçalarını numaralandırarak poşetlere yerleştirmekte, laboratuvara geçerek onarmakta ve sergiye hazırlamaktadırlar. Aynı bölümde Frankfurt Tarih Müzesi'ne ait orijinal nesnelere de sergilenmektedir. *Jeoloji bölümünde*, Frankfurt'ta bulunan fosil ve kayaç örnekleri sergilenmekte ve bu örneklerin nasıl bulunduğu ve sergiye hazırlandığı anlatılmaktadır. Ayrıca renkli bilgi panoları, fotoğraflar ve çizimlerle kent yakınlarındaki madenler de çocuklara aktarılmaktadır. *Biyoloji bölümünde* ise, çocuklar Frankfurt'ta hangi canlıların yaşadığını görmektedirler. Bu bölümde böcek örnekleri, fare, köstebek, yılan, örümcek ve kirpi gibi hayvanlar yer almaktadır. Jeoloji ve Biyoloji bölümleri çocuklar için oluşturulmuş ortak bir laboratuvara açılmaktadır. Serginin önemli bölümlerinden biri de Frankfurt kanalizasyon ve su dağıtım sistemlerinin anlatıldığı *Su ve Kanalizasyon Sistemi* bölümüdür. Bu bölümde su ve kanalizasyon sistemlerinin nasıl kurulduğu, tarihçesi ve işçilerin hangi şartlar altında çalıştıkları çocuklara aktarılmaktadır. İşitsel ve görsel öğelerle desteklenen serginin son bölümü, II. Dünya Savaşı ile ilgilidir. Müze, savaş yıllarında kullanılan bir sığınak hazırlamıştır. Sığınakta bulunan malzemelerin tamamı orijinaldir. Bu bölümün amacı, II. Dünya Savaşı'nın halkı nasıl etkilediğini savaşa tanıklık etmiş kişilerin ağzından çocuklara aktarmaktır.

Müze Eğitim Atölyeleri

Müze, farklı yaş grupları için kâğıt yapım atölyesi, resim atölyesi, matbaa atölyesi, bilgisayar atölyesi ve güzel yazı atölyesi kurmuştur. Kâğıt yapım atölyesinde, kâğıt yapımında kullanılan malzemeler ve kâğıt yapım süreci tüm aşamalarıyla anlatılmaktadır. Bilgisayar atölyesinde yaş gruplarına göre programlama, bilgisayarda çizim yapma ve çeşitli oyunlar oynama gibi etkinliklere katılan çocuklar, matbaa atölyesinde matbaacılığın tarihsel gelişimi hakkında bilgiler alarak konusunu kendi oluşturdukları bir gazete ya da kitap sayfası basmaktadırlar. Resim atölyesi ise hem resim yapmak hem de kâğıt tiyatrosu oluşturmak için kullanılmaktadır.

Rehberli Müze Turları

Rehberli turlarda çocuklar kentin tarihi ve modern dokusunu görmektedirler. Kent merkezi gezisi, Main Nehri Gezisi ve Dom Katedrali gezisi bu rehberli turlardan bazılarıdır. Rehberli turlar çeşitli rol yapma ve drama etkinlikleriyle renklendirilmektedir. Dom Katedrali gezisinde kralların taç giyme törenleri canlandırılmakta, Römerberg meydanında kralların devlet idaresini gerçekleştirdiği Kaisersaal ve Frankfurt Tarih Müzesi ziyaretleri gerçekleştirilmektedir.

Almanya'nın önemli çocuk müzelerinden biri de Hamburg kentinde kurulan Achtern Born Klick Çocuk Müzesi'dir.

Klick Çocuk Müzesi'nin Tarihçesi ve Amacı

1993 yılında kurulan ve 2004 yılında "Para" isimli sergi ile ziyarete açılan müzenin amacı, bölgenin sosyokültürel yaşamına katkı sağlamak ve bölgede yaşayan çocuklara okul

eğitiminde destek olacak bir öğrenme ortamı yaratmaktır. Çocukların dünyayı eğlenerek tanımlarını sağlamak; bilim sever, araştırmacı, hoşgörülü ve özerk benlik duygusu gelişmiş bireyler olarak yetişmelerine katkıda bulunmak müzenin diğer hedefleridir. Bu hedefler doğrultusunda müze, 0–3 ve 3–13 yaş gruplarına yönelik bilim, sanat, kültür ve gündelik yaşam konulu sürekli ve geçici sergiler hazırlamaktadır. Müze sergilerinde ve eğitim etkinliklerinde müze eğitimcileri ve üniversite öğrencileri işbirliği içinde çalışmaktadır. Müze eğitimcileri; tarih, arkeoloji, eğitim bilimleri, fen bilimleri ve tıp alanında eğitim almıştır. Müze, aynı zamanda üniversite öğrencilerin için müze eğitimi alanında bir staj ve uygulama merkezidir.

Müze Sergilerinden Örnekler

Müzenin sürekli sergileri *-10.000 Taş Devri, İnsan Vücudu (Doğum-Anne), Dişçi, Dokunuş, Büyükannenin Gündelik Yaşamı, Zaman Yolculuğu, Para ve Uçan Halı*'dir. Sürekli ve geçici sergiler müze eğitimcileri tarafından tasarlanmaktadır. Sergi temalarıyla ilişkili nesnelere bir bölümü bağış ya da satın alma yoluyla müzeye kazandırılmıştır. Müzeye kazandırılma yöntemleri farklı olsa da bu nesnelere ortak özelliği çocukların kullanımına açık olmalarıdır. *-10.000 Taş Devri* adlı sergi mağara görünümüne verilmiş bir odada açılmıştır. Sergi alanındaki duvarlar prehistorik devirlerin coğrafik, iklimsel ve sosyal şartlarını betimleyen resimlerle süslenmiştir. Sergide barınmak için kullanılan farklı ortamlar canlandırılmıştır. Ayrıca av aletleri, deniz kabukları, hayvan iskeletleri ve hayvan postları yerleştirilmiştir. Bu bölümde çocuklara bitki köklerini kullanarak nasıl boya elde edecekleri ve duvar boyayacakları aktarılmaktadır. İnsan vücudunu ve organların işlevlerini çocuklara tanıtmak amacıyla hazırlanan *İnsan Vücudu* adlı sergi alanında, doğum, beş duyuya ilişkin nesne ve deney setleri ile bir dişçi muayenehanesi gibi alt bölümler oluşturulmuştur. Serginin ilk bölümünde çeşitli maketler kullanılarak solunum, dolaşım, boşaltım, hareket ve sindirim sistemleri tanıtılmaktadır. Müzenin sık ziyaret edilen sergilerinden biri de *Büyükannenin Gündelik Yaşamı* adlı sergidir. Serginin amacı, 1900 – 1950 yılları arasında kullanılan nesnelere yola çıkarak gündelik yaşama ilişkin unsurları çocuklara anlatmak ve çocukların geçmişle günümüz arasında bağ kurmalarını sağlamaktır. 1900'lerin okul ve aile yaşamı, komşuluk ilişkileri, teknolojik gelişmeler ve sosyal yaşamın anlatıldığı bu sergide 1900'lü yıllarda kullanılan nesnelere oluşan bir salon, çamaşırhane ve mutfak yer almaktadır. Mutfak bölümünde ocak yakma ve kahve öğütme gibi etkinlikler yapılmaktadır. Çamaşırhane olarak hazırlanmış diğer bölümde ise eski makinelerde su ısıtmakta, sabun üretmekte ve çamaşır yıkanmaktadır. Müzenin sürekli sergilerinden biri de *Para*'dır. Sergi market, banka ve darphane olarak düzenlenmiş bir alanda kurulmuştur. Sergi kapsamında paranın işlevi ve çağlar boyunca para yerine hangi nesnelere kullanıldığını içeren etkinlikler düzenlenmektedir. Etkinliklerde çocuklar farklı para birimlerini incelemektedirler. Müze ayrıca her yıl farklı bir ülkeyle ilgili geçici sergiler hazırlamaktadır. Bu sergilerde ülkelerin yemekleri, geleneksel kıyafetleri, müziği, çocuk oyunları ve sosyal yaşam çocuklara tanıtılmaktadır.

Sonuç

Çocuk müzeleri çocuğun gelişim sürecinin önemli bileşenlerinden oyun, keşif ve öğrenmeyi eğlenceli etkinliklerle bütünleştiren kuruluşlardır. Çocuk müzeleri sanat, tarih, arkeoloji, sağlık ve teknoloji konulu sergiler hazırlamak yanında, toplumun farklı kesimlerinden çocuklara ulaşmak; toplumun sosyal ve kültürel değerlerini çocuklara aktarmayı, farklı kültürlerle karşı hoşgörü ve kendi kültürüne karşı farkındalık yaratmayı amaçladıklarından Türkiye için önemli bir ihtiyaçtır. Müzelerde eğitimin keşfe ve yaşantılara dayanıyor olması müze eğitiminin 90'lı yıllarda Türkiye'de yaygınlaşmasını sağlamıştır. Aslında müze eğitimi Türkiye'nin yabancı olmadığı bir alandır. 1868'de Galatasaray Lisesi bünyesinde bir okul müzesinin kurulması, 1930 ve 1931'de Bursa ve İstanbul'da yeni okul müzeleri açılması ve bunun dışında gerçekleşen çok sayıda kurumsal ve münferit çalışma, Türkiye'nin müzelerin eğitim amacıyla kullanılması gerektiği bilincine sahip olduğunun kanıtlarıdır. 2005–2006 yılından itibaren ilköğretim 1. ve 2. kademe Türkçe, Matematik, Sosyal Bilgiler, Hayat Bilgisi, Görsel Sanatlar ile Fen ve Teknoloji dersi öğretim programlarında müzelerin eğitim ortamı olarak kullanılması gerektiği vurgulanmış, bu derslerde müzede yapılabilecek etkinlikler, kazanımlarla bağlantılı olarak sunulmuştur. Ancak Türkiye'de müze eğitiminin benimsenmesinin aksine, henüz bir çocuk müzesinin bulunmayışı düşündürücüdür. 1990'da Antalya Arkeoloji Müzesi'nde bir çocuk bölümü açılması, 1995'te İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin bir çocuk müzesi kurması önemli gelişmelerdir. Ancak nüfusun % 26,3'ünü 0–14 yaş grubundaki çocukların oluşturduğu Türkiye'de (TUİK, 2010) birden fazla şehirde kendi kaynaklarını yaratabilen çocuk müzeleri açılması gereklidir. Bu müzeler eğitime ve müzeciliğe yeni bir soluk katacak, çocuk ile müze arasındaki etkileşimi arttıracaktır.

Kaynakça

- ACM, Assosiation of Children's Museums resmi internet sitesi. Web: <http://www.childrensmuseums.org> adresinden 17.12.2009 tarihinde alınmıştır.
- Cleaver, J. (1988). *Doing Children's Museums: A Guide to 225 Hands-On Museums*. (2nd ed.). Williamson Publishing.
- Gallup, A. B. "1939 – 1940 December-January memories and satisfactions". *The Children's Museum News*, 27 (2).
- Greenhill, H. E. (1999). *Müze ve Galeri Eğitimi*, (Çev. Meltem Örgü Evren, Emine Gül Kapçı), Yay. Haz: Prof. Dr. Bekir Onur, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, No: 4, Ankara.
- Gurian, E. H. (2006). "Brave Museums", A Talk prepared for National Services. http://library.nma.gov.au/libero/docs/Libopac/bibliographies_files/EHGurian.htm Erişim Tarihi: 19.11.2008.
- Hein, G. (1998). *Learning in the Museum*. London: Routledge.

- İlhan, A. Ç. (2009). "Educational Studies in Turkish Museums", *WCES 2009 World Conference on Educational Science*, Kıbrıs.
- Karadeniz, C. (2009). *Dünyada Çocuk Müzeleri İle Bilim, Teknoloji ve Keşif Merkezlerinin İncelenmesi ve Türkiye İçin Bir Çocuk Müzesi Modeli Oluşturulması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Onur, B. (2002). *Oyuncaklı Dünya*, 2. baskı, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları.
- Onur, B. (2003). 'Müze Eğitimi: Temel İlkeler ve Politikalar'. *Müze Eğitimi Seminerleri I, Akdeniz Bölgesi Müzeleri* (1. baskı) (s. 7-23). Antalya: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.
- Pieske, C. (2004). *Tagungsband Ittingen*. Waxmann Verlag.
- Regnier, V. (1987). "The Children's Museum: An Introduction and Overview", *Children's Environments Quarterly*, Vol.4, No.1, p: 2-3. Spring.
- Türkiye İstatistik Kurumu resmi internet sitesi. <http://www.tuik.gov.tr/Start.do> Erişim Tarihi: 20.01.2010.
- Zilcioğlu, Ş. (2008). *Çocuk Müzeleri ve Müze Eğitimi*, 1. baskı, Yay. Haz: Prof. Dr. Bekir Onur. Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi ve Ürün Yayınları, Ankara.

ÖZET

Toplumun ve toplumsal gelişimin hizmetinde, halka açık, insana ve yaşadığı çevreye tanıklık eden materyaller üzerinde araştırma yapan ve sunduğu eğitim olanaklarıyla halkın estetik zevkiyle bilgi düzeyini artırmayı amaçlayan müzeler, 21. yüzyılda eğitim ve iletişime olağan işlevlerden daha fazla önem verilmektedir. Müze işletmeciliği, müzede pazarlama stratejileri, profesyonel sergi tasarımcılığı, halkla ilişkiler, ziyaretçi politikaları, sergi ve kültürel miras yönetimi ile müzede eğitim gibi kavramlar sıkça kullanılır ve uygulanır hale gelmektedir. Bu noktada bazı müzeler hedef kitlelerini daraltmakta ve eğitimi ana amaç haline getirmektedir. Etkin, yaratıcı ve çağdaş bireylerin yetiştirilmesine katkı sağlamak amacıyla yola çıkan Çocuk Müzeleri de bu müze türlerinden biridir. 1899 yılında New York Brooklyn'de açılan dünyanın ilk çocuk müzesi, yaparak ve yaşayarak öğrenmenin vücut bulduğu bu anlayışın 21. yüzyıla taşınmasında önemli bir rol oynamıştır. Günümüzde İngiltere'den Mısır'a, Rusya'dan Avustralya'ya kadar dünyanın çok sayıda ülkesinde etkileşimli sergiler tasarlayan çocuk müzeleri bulunmaktadır. Bu çalışma Avrupa'daki çocuk müzeleri sınırlı tutulmuştur. Ayrıca Avrupa'da çocukluğun toplumsal tarihi ve oyuncak üzerine yoğunlaşmış bazı müzelerle ilgili bilgi verilmiştir. Frankfurt ve Hamburg'daki çocuk müzeleri çocukların dokunarak, yaparak ve yaşayarak öğrenmelerini amaçlayan ve bu amaçla sergi hazırlayan kurumlar olarak Avrupa'daki çocuk müzelerine örnek oluşturmak amacıyla tanıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Müze, müze eğitimi, çocuk müzesi, bilim, teknoloji ve keşif merkezi

ABSTRACT

Museums which are non-profit public places are always ready for the service of public and public development. They also do researches about the materials which are the witnesses for the people and their environment. Museums collect, protect, share informations, examine and use these materials for the improvement of people's education and aesthetic satisfaction. In 21st century, education and communication are more important than the other basic functions for museums. Museum management, marketing strategies in museums, professional curatorship, public relations, visitor policies, exhibition and cultural heritage management and museum education are often used and applied. At this point some museums focus on specific target groups and make education as their ultimate purpose. Children's museums which support bringing up active, creative and modern persons are one of them. In 1899 first children's museum of the world, which welcomed its visitors in Brooklyn, New York, played a crucial role in extending the approach of learning by doing. Nowadays, children's museums are established all around the world from England to Egypt and from Russia to Australia. In this research especially children's museums in Europe are discussed. In addition to that, museums which focus on childhood, social history of childhood and children's toys are also discussed. Frankfurt Children's Museum and Klick Children's Museum which are designed for children's learning by doing and living are introduced in the context of giving contemporary examples for children's museums.

Keywords: Museum, museum education, children's museum, science, technology and discovery center

YEREL BİR KÜLTÜR ÜRÜNÜ ÖRNEĞİ: SOĞANLI BEBEKLERİ

Neval Sakin*

Giriş

Tarihî ilk devirlerinden günümüze kadar birçok kavim ve medeniyetin izlerini taşıyan Kayseri şehri, İç Anadolu bölgesinin Yukarı Kızılırmak bölümünde yer alıp merkez ilçeler dahil 15 ilçe ve bunlara bağlı köylerden oluşmaktadır (Günay vd. 1996, s. 13). Bu ilçelerden konumuzla ilgili olarak Soğanlı köyünün bağlı olduğu Yeşilhisar, her mevsim turist çeken, Kayseri'ye 70 km. mesafede ve güneyde yer alan bir yerleşim birimidir (Subaşı 1998, s. 286).

Yeşilhisar eski çağlarda Karahisar halılarıyla tanınmıştır ve bu halıların özelliğini koruyarak el sanatlarını sürdürmektedir. Bunun yanı sıra ilçede; kilim, çorap gibi temel ihtiyaç maddeleri ile Soğanlı köyünde yapılan otantik bez bebekleri üretilmektedir (Subaşı 1998, s. 286-287).

Yeşilhisar ilçesine bağlı Soğanlı köyü (1), Aşağı ve Yukarı Soğanlı olarak ikiye ayrılan, kaya kilise ve mağaraların günümüz konutlarıyla iç içe olduğu, yeşillikler arasında her mevsim gezilebilen bir açık hava müzesidir (Toymuş 1999, s. 22). Ürgüp-Göreme vadisinin bir devamı olan Soğanlı (Çayırdağ 1998, s. 5) M.S. IV. Yüzyıldan itibaren Hıristiyanlığın Kapadokya'daki merkezlerinden biri olmuş ve önemini VII.-VIII. Yüzyıllarda da sürdürmüştür. Tüflerin üzerine kurulu olan Soğanlı ve çevresinde peribacalarının çok güzel örnekleri vardır. Buranın en önemli özelliği, 50'ye yakın kaya kilisesi ve mağaranın varlığıdır. Bu özelliklerinden dolayı Soğanlı, sit alanı ilan edilmiştir (Tezer 1998, s. 165).

* Okutman, Erciyes Üniversitesi Mustafa Çıkrıkçıoğlu M. Y.O, Geleneksel El Sanatları Bölümü / KAYSERİ, nevalsakin@gmail.com

Soğanlı'ya son yıllarda büyük bir turist akını olmaktadır. Bu nedenle köy halkı turizm amaçlı bir kooperatif kurmuş ve turizmden önemli gelir elde etmeye başlamıştır. Kadınlarca yapılarak bütün Kapadokya'da satılan otantik bez bebekler ise, köyün önemli gelir kaynaklarından biri haline gelmiştir (Tezer 1998, s. 165).

Teknolojinin hızla gelişmesi, dünyanın ulaşım açısından küçülmesine neden olmuş bu da dünya uluslarının birbirlerini daha kolay ve yakından tanımalarına imkan sağlamıştır. Dolayısıyla gittikleri ülkede ilk aradıkları şey, ülkenin doğal güzelliği ve o yörenin yaşayışını, kültürünü sembolize eden, bu kültür hakkında bilgi veren ürünlerdir. Bu yüzden bu tip ürünler turizme, hem maddi yönden, hem de kültürel yönden katkıda bulunmaktadır. İşte hammadde ve artık parçalardan yörenin giyim şeklinde ve genel görünüşüne sadık kalınarak hazırlanan kıyafetlerin, sağlamlık, kalite ve güzelliği ile koleksiyonculara hitabeden teknikle yapılmış bebekler üzerine, folkloru yansıtıcı bir şekilde yerleştirilen el yapımı bebekler, günümüzde folklorik bebekçilik adıyla bir sanat dalına dönüşmüştür (Bilgin 1997, s. 2).

Folklorik kıyafetli yapma bebekler, memleketlerinin folklorik kültürünü tanıtan, geçmişe ve geleceğe kültürel köprü atabilen uluslar arası kültür alışverişini sağlayan konu olmakla önem kazanmaktadır (Bilgin 1997, s. 54). Bebekler, biziz aslında ifadesi bu tanımın en basitçe söylenebilecek şeklidir.

Nitekim el yapımı bebeklerle folklorik zenginlikleri gelecek kuşaklara götürürken dünü bugüne, bugünü yarına aktarmak ve bu arada yepyeni bir iş kolu yaratmak mümkündür. Bu anlamda boş zamanların ve artık iş gücünün değerlendirilmesi ile aile ekonomisine katkıda bulunulmasını sağlamak, geleneksel kıyafetlerle ilgili kültürel mirası belgelemek, folklorik bebeklerin yapılış amacını ortaya koymaktadır (Bilgin 1997, s. 1, 55).

Geleneksel giyim, her ülkenin geleneksel kültürünün bir parçasıdır. Günümüz şartları ve gelişme temposu nedeniyle giyimde geleneksel özelliklerin hızla yok olması kaçınılmaz bir olaydır. Bebekler üzerinde, asıllarına uygun minyatür geleneksel giyimlerle kalıcılığı sağlamak sonraki nesillere bazı değerleri aktarmada kolaylığı getirecektir. Türkiye'de evlerde yapılan basit bebeklerle fazla gelişmemiş plastik menşeli piyasa bebeklerinin haricinde turizmde yegane pazarlama sahası bulunan eşyalar, folklorik giysili yapma bebeklerdir. Kapadokya Bebekleri olarak da tanınan orijinal adıyla Soğanlı Bebekleri (Bilgin 1997, s. IX, X), yerel bir kültür örneği olarak bunlardan biridir.

1. Otantik Soğanlı Bebekleri

Soğanlı köyünde 1970'li yıllarda başlayan turizm hareketi ile köy kadınlarının, ağaç dalları ve bez parçalarıyla çocukları için yaptıkları naif ve basit bebekler, yöreye gelen turistlerin ilgisini çekmiş ve kısa zamanda bir bez bebek sektörü doğmuştur (Tuna 2008, s. 165-168).

Yöre insanı, Soğanlı harabelerinde; Büyük kilise, Saint Jean Kilisesi, Yılanlı Kilise, Gök Kilise, Balıklı Kilise, Karabaş Kilisesi, Tokatlı Kilise ve Geyikli Kilise gibi önemli kiliselerin yer aldığı açık hava müzesini ziyaret eden turistlere satış yapmak için köy meydanına sabah saatlerinde gelip yerleşmekte, bir yandan üretim yapıp bir yandan da satış yapmaktadırlar.

Soğanlı Köyü, Aşağı ve Yukarı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Fakat Yukarı Soğanlı'da bulunan evlerin üzerine kayalıklardan taş yuvarlanması sonucu evler boşaltılmış ve yöre insanı Aşağı Soğanlı'ya taşınmıştır. Yukarı Soğanlı'da ise sadece bebeklerin satışının yapıldığı meydan ve meydan çevresinde yer alan bir iki restoran, pansiyon ve dükkân kalmıştır.

Köy 120-130 haneden oluşmaktadır. Köy halkı geçimini tarım ve bebekten sağlamakta, hayvancılık ise yapılmamaktadır. Bebekler yöreyi ziyaret eden turistlere, ülke içinden, özel-

likle Ürgüp, Göreme, Avanos, Zelve gibi yakın ilçelerle İzmir, Alanya, İstanbul gibi turistik şehirlerden gelen toptancılara satılmaktadır. Bebekler satış yapıldıkları yerlerde Kapadokya bebekleri olarak tanınmaktadır (İsmail Kumral).

Köyün geçim kaynağı olduğu için yöre insanı kadın erkek hepsi, çocukluğundan itibaren bebek yapmayı büyüklerinden öğrenerek bu işi yapmaktadırlar. Ayrıca civar köylerden yöreye gelin gelen bayanlar da bu işi orada öğrenip yapmaya başlamaktadır. Erkekler bebeğin kıyafetlerini makinede dikip hazır hale getirerek yardım etmektedirler.

Soğanlı köyü sakini olan ve bebek yapıp satan Yavuz Ablak, 3-4 yıl önce Yeşilhisar'da düzenlenen eğlence festivalinde yapılan Soğanlı Bebekleri yarışmasına katılmıştır. Bu yarışmaya 45 cm boyunda, fırına ekmek götüren bir kadını anlatan bebekle katılarak birinciliği kazanmıştır. Ayrıca yöre insanı bu yaptıkları bebeklerle fuarlara katılmakta ve oralarda bebeklerini tanıtmaktadırlar.

2. Soğanlı Bebeği Yapımında Kullanılan Malzemeler

Soğanlı Bebeği'nin iskeletini oluşturmak için önceleri sapan şeklindeki ağaç dalları kullanılırken günümüzde çember adı verilen, kolayca şekil alabilen, yumuşak ve 1 cm genişliğinde yassı teller kullanılmaktadır (Yavuz Ablak). Bebeğin başını yapmak için küçük bebeklerde gazoz kapağı kullanılırken büyük bebeklerde başlar, atık havlu parçalarının top top yapılıp patiska ile kaplanması suretiyle oluşturulmaktadır (Ayşe Ablak). Ancak büyük bebek başlarının yapımında bazen kavanoz kapaklarının da kullanıldığı görülmektedir (Yavuz Ablak).

Çember (Tel) ve Gazoz Kapağı

Yöre insanı bebeklerin kıyafetlerinde kumaş olarak, önceleri kendi kıyafetlerini bozarak elde edilen kumaşları kullanırken günümüzde satın aldıkları kumaşları kullanmaktadırlar (Sabahat Arız). Bebeğin kıyafetlerinde; Patiska yöredeki adıyla Hümayun, Pazen, Basma, Kadife, Saten, Tül, Kutnu gibi çeşitli kumaşlar, bebeğin iskeletine şekil ve dolgunluk vermek için de şeritler halinde kesilen havlu parçaları kullanılmaktadır (Yavuz Ablak).

Bebeği süslemek için renkli orlonlardan hazırlanan ponponlar, renkli pul ve payetler kullanılmaktadır. Önceden pul ve payetler daha yoğun kullanılırken turistlerin pulsuz bebek istemeleri ve pulları çocuklarının ağızına alıp yediklerini söylemeleri üzerine artık pul kullanılmamaktadır (Rabia Ablak). Pul günümüzde sadece gelin bebeklerde kullanılmaktadır.

Özetle atık diyebileceğimiz malzemeler ve kumaş parçaları ile çeşitli modellerdeki dikilmiş kıyafetler giydirilerek oluşturulan bebekler, maharetli bayanların elinde yörenin kültürünü ve yöre insanını yansıtan bir değere dönüşmektedir.

Testi ve Kirmen

Üst Beden Kıyafeti

Renkli Ponponlar

Etek Altına Giyilen Şalvar

Basma Etek

3. Soğanlı Bebeğinin Yapılışı

Soğanlı bebeğini ilk olarak kimin yaptığı konusunda yörede çeşitli rivayetler vardır. Bu rivayetlerden birine göre bebeği, yaklaşık 50 yıl önce Hanife Ablak yapmıştır. Bebeğinin yapılış hikâyesi şöyle anlatılmıştır: Hanife Ablak, kızı Döndü Ablak'a okuldaki el sanatları dersi için bir ağaç parçasını şekillendirerek bebek yapmıştır (Ayşe Ablak, Sabahat Arız,

Rabia Ablak, Fatma Karataş, Dudu Karataş). Bebeği ilk olarak yaptığı söylenen diğer bir kişi Hilmiye Güven'dir. Nitekim Hilmiye Güven, çocuğunun oynaması amacıyla bir bebek yapmıştır (Fevzi Ablak). Bunlarla birlikte bebeği ilk yapan kişi olarak adı geçen diğer kişiler Anakız Güven (Seyrani Güven) Meryem Arız ve Şerife Özdere'dir (Bilgin 1997, s. 46). Dolayısıyla bebeği yapan ilk kişi kesin olarak bilinmemektedir. Fakat yapılan ilk bebek, Soğanlı'ya gelen bir turist tarafından, oyun oynayan çocuklardan birinin elinde görülmüştür. Bu bebeği görüp beğenen turist, para karşılığında çocuktan bebeği satın almıştır. Bu olay sonrasında bebeğin turistler tarafından ilgi çekiciliğini fark eden Soğanlı halkı, yöreye gelen turistlere satmak için bebek yapmaya başlamıştır.

Soğanlı bebeğinde iskelet olarak önceleri söğüt ağacının sapan şeklinde kısımları koparılıp yapraklarından ve dallarından temizlenip kullanılmakta ve üzerine kıyafet giydirilmekteydi. Fakat turistlerin oturabilen bebek istemeleri sonucu ağaç yerine yumuşak şekil alabilen yörede çember adı verilen teller kullanılmaya başlanmıştır (Sabahat Arız). Yöre halkının günlük yöresel kıyafetleri olan şalvar, etek, elbise, önlük gibi kıyafetler dikilip bebeklere giydirilmektedir.

Yörede yapılan bebeklerin boyutları çeşitlilik göstermektedir. 20, 25, 30, 35, 40, 80 cm olan ve hatta 1 metreyi bulan bebekler yapmaktadırlar. Küçük bebeklerin baş kısmı, çember adı verilen tel üzerine gazoz kapağı yerleştirilerek yapılmakta iken daha büyük bebeklerde bazen kavanoz kapağı kullanılmaktadır. Büyük bebeklerin başı çoğunlukla atık havlu parçalarının toprak yapıp patiskayla kaplanması ile şekillendirilmektedir (Yavuz Ablak).

Bebeğin yapımına ilk olarak iskelet üzerine baş kısmın oluşturulması ile başlanmaktadır. Belirli uzunluklarda kestirilen çember adı verilen bu teller V şeklinde ikiye katlanıp, şeritler halinde hazırlanan havlu parçaları (Foto-1) ile bebeğin baş kısmının oluşturulacağı uca sarılarak bir miktar dolgunluk verilmektedir (Foto-2).

Foto-1

Foto-2

Bu hazırlanan kısım üzerine gazoz kapağı yerleştirilip Patiska ile kaplanarak bebeğin yüzü oluşturulmaktadır (Foto-3). Patiska ile oluşturulan bebeğin baş kısmı, Basma ya da Pazen gibi kumaşlarla sıkıca kaplanacak şekilde bağlanmaktadır (Foto-4).

Foto-3

Foto-4

Genel hatlarıyla bebeğin baş kısmının şekillendirilmesinden sonra bebeğin gövdesi, şeritler halindeki havlu parçaları ile sarılarak oluşturulmakta (Foto-5) ve bebeğe üst beden kıyafeti giydirilmektedir (Foto-6).

Foto-5

Foto-6

Daha sonra bebeğin kalça kısmına, şeritler halindeki havlu parçaları sarılmaktadır (Foto-7). Yine havludan dikilen başka bir parça bebeğin ayak kısmına yerleştirilerek sabitlenmektedir (Foto-8-9). Ardından bacak kısmının da bir miktar dolgunluk verecek şekilde sarılmasıyla bebeğin bedeni tamamlanmaktadır (Foto-10). Bedeni tamamlanan bebeğe şalvar, şalvarın üstüne de eteği giydirilmektedir (Foto-11).

Foto-7

Foto-8

Foto-9

Foto-10

Foto-11

Bebeğin baş kısmının tepe noktasından iki yana doğru önde düz bir şekilde yerleştirilen siyah renkte yün ipler ile bebeğin saçı şekillendirilmektedir (Foto-12). Renkli orlonlardan yapılan ponponlar, başı sivri bir şekilde verilen bebeklerde, biri bebeğin tam tepesine saç üzerine, ikisi de saç uçlarına olmak üzere üç tane yerleştirilmektedir (Foto-13). Bu ponponlar hem süsleyici olarak hem de bebeğin saçını sabitleştirmek için dikilmektedir.

Foto-12

Foto-13

Sonolarak ise bebeğin patiska ile kaplanan yüzü, keçeli boya kalemleri ile çizilmektedir (Foto-14-15).

Foot-14

Foot-15

4. Soğanlı Bebeğinin Çeşitleri

Soğanlı köyünde yöre insanı bebeğin kıyafetine göre bebeklere isimler vermiştir. Bu manada yörede yapılan bebekler, Dimili (şalvarlı) bebek, Fistanlı bebek, Dizlikli (önlüklü) bebek, Fesli bebek, Üç Güllü bebek, Kermenli (kirmenli) bebek, Testili bebek, Dimili (şalvarlı) erkek bebek, Tüllü bebek ve Kadife Cepkenli bebek olarak çeşitlendirilmiştir.

Bunların yanında bazı bebekler başları yuvarlak olarak, bazıları da tepelik şeklinde sivri başlı olarak şekillendirilmektedir.

Gelin Başı

Tepelikli Baş

Yuvarlak Baş

Küçük bebekler yani 20-25 cm boyutunda olanlar, şalvarlı ve etekli yapılmaktadır. Boyutları 30 cm. den yukarı olan bebekleri de kermenli, testili, bebekli, yuvarlak ve tepelikli yapmaktadırlar (Yavuz Ablak)

Dimili Erkek Bebek

Etekli Bebek

Dimili ve Testili Bebek

Kadife Etekli Testili Bebek

Kirmenli ve Bebekli Bebek

Üç Güllü Bebek

Dimili Bebek

Fesli ve Testili Bebek

Dimili Bebek

Sonuç

Kültür zenginlikleri bakımından eşsiz bir ülke olan Türkiye’de her bir yörenin kendine has bir kültürü vardır. Bu kültür çeşitliliği köklü bir geçmişe sahip olsa da teknolojinin gelişmesi ve buna bağlı olarak insanların yaşayışlarının, duygu ve düşüncelerinin değişmesi ile yok olma tehlikesi altında kalmıştır. Bu nedenle kültürümüzün sadece bir kolu olan geleneksel kıyafetlerimize sahip çıkmanın en güzel yollarından birisi folklorik bebekçiliktir.

İşte Soğanlı Bebekleri, geçmişten günümüze bir köprü olarak geleneksel kıyafetlerimizin unutulmasını önleyen önemli bir el sanatıdır. Zira bu bebekler anadan kıza hatta babadan oğula geçerek yaşatılmaya devam etmektedir. Aynı zamanda görülmüştür ki ticarî bir meta olarak satışı yapılan bu bebekler, ekonomiye katkı sağlamaktadır. Bu bebeklerin yerli turistler yanında yabancı turistlere de satılması uluslararası kültür alışverişini simgeleyen bir olaydır.

Ne var ki bu bebeklerin ticarî kaygı ile yöresel özelliklerinin ve kalitelerinin bozulması için gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

NOT

Türkiye’de Soğanlı adıyla bilinen 9 köy bulunmaktadır. Bunlar bağlı oldukları il ve ilçe adlarına göre şu şekilde sıralanabilir: Samsun-Ladik, Manisa-Kula, Elazığ-Keban, Bursa-Merkez, Kars-Kağızman, Çankırı-Çerkeş, Zonguldak-Ereğli, Burdur-Merkez, Kayseri-Yeşilhisar’dır. Köylerimiz, Hazırlayan: Dahiliye Vekaleti Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü, İstanbul Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi Yayınları, İstanbul 1933, s. 671. Köylerimiz (1 Mart 1968 gününe kadar), Hazırlayan: İç İşleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Yayınları, Ankara 1968, s. 480.

KAYNAKLAR

A-Yazılı Kaynaklar

- Bilgin, Nuran, 1997, **Folklorik Yapma Bebekçilik**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tezer, Şükrü İsmail, 1998, **Cumhuriyet’in 75. Yılında Kayseri**, Kayseri: Kayseri Valiliği Yayınları.
- Çayırdağ, Mehmet, 1998, **Kayseri**, Kayseri: Kayseri’de Eski Eserleri, Müzeleri ve Turizmi Sevenler Derneği Yayınları No: 4.
- Günay, Ünver, Güngör, Harun; Kuzgun, Şaban; Sayım, Huzeyfe; Taştan, A. Vahap; 1996, **Kayseri ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri**, Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 6.
- Köylerimiz** (1 Mart 1968 gününe kadar), 1968, Hazırlayan: İç İşleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Ankara: Başbakanlık Yayınları.
- Köylerimiz**, 1933, Hazırlayan: Dahiliye Vekaleti Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü, İstanbul: İstanbul Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi Yayınları.
- Subaşı, Muhsin İlyas, 1998, **Dünden Bugüne Kayseri**, Kayseri: Geçit Yayınları.
- Toymuş, İsmet, 1999, **Kayseri Turizm Envanteri**, Kayseri: Kayseri Valiliği İl Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Tuna, Turgay, 2008, **Bilinmeyen Kapadokya**, İstanbul: Bağlam Yayınları.

B- Sözlü Kaynaklar

- Ablak, Ayşe, Soğanlı-Yeşilhisar/Kayseri, 19.05.1968, İlkokul, evli ve üç çocuk annesi, ev hanımı, Soğanlı, 07.07.2009, (Derleyen: Neval Sakin).
- Ablak, Fevzi, Soğanlı-Yeşilhisar/Kayseri, 10.09.1941, İlkokul, evli ve 4 çocuk babası, Pan-siyon İşletmecisi, Soğanlı, 07.07.2009, (Derleyen: Neval Sakin).
- Ablak, Rabia, Soğanlı-Yeşilhisar/Kayseri, 18.08.1945, İlkokul 3’ten terk, ev hanımı, Soğanlı, 07.07.2009, (Derleyen: Neval Sakin).
- Ablak, Yavuz, Soğanlı-Yeşilhisar-Kayseri, 10.03.1971, İlkokul, evli, Soğanlı Bebeği yapıp satıyor, Soğanlı, 07.07.2009, (Derleyen: Neval Sakin).
- Arız, Sabahat, Soğanlı-Yeşilhisar/Kayseri, 05.01.1960, İlkokul, evli ve iki çocuk annesi, ev hanımı, Soğanlı, 07.07.2009, (Derleyen: Neval Sakin).

Güven, Seyrani, Soğanlı-Yeşilhisar/Kayseri, 01.02.1982, Lise, Servis Şoförü, Soğanlı, 07.07.2009, (Derleyen: Neval Sakin).
Karataş, Dudu, Soğanlı-Yeşilhisar/Kayseri, 16.09.1948, İlkokul 3'ten terk, evli ve üç çocuk annesi, ev hanımı, Soğanlı, 07.07.2009, (Derleyen: Neval Sakin).
Karataş, Fatma, Soğanlı-Yeşilhisar/Kayseri, 22.12.1937, İlkokul terk, evli ve 5 çocuk annesi, ev hanımı, Soğanlı, 07.07.2009, (Derleyen: Neval Sakin).
Kumral, İsmail, Soğanlı-Yeşilhisar/Kayseri, 1965, İlkokul, evli ve iki çocuk babası, çiftçi, Soğanlı, 07.07.2009, (Derleyen: Neval Sakin).

ÖZET

Teknolojinin hızla gelişmesi, dünyanın ulaşım açısından küçülmesine neden olmuş bu da dünya uluslarının birbirlerini daha kolay ve yakından tanımalarına imkan sağlamıştır. Dolayısıyla gidilen ülkede aranan ilk şey, o ülkenin doğal güzelliği ve yörenin yaşayışını, kültürünü sembolize eden, bu kültür hakkında bilgi veren ürünler olmuştur. Bebekler, bizim aslında ifadesi bu düşüncüyü göstermektedir.

Nitekim Soğanlı Köyü bebekleri de yerel bir kültür örneği olarak geçmişle gelecek arasında bir köprüdür ve uluslararası kültür alışverişini sağlayan nitelikleri ile geleneksel özelliklerini korumaktadır. Zaman içerisinde bebeğin yapımında kullanılan malzemeler çeşitlilik gösterse de asıllarına uygun kıyafetlerle kalıcılık sağlanmakta ve sonraki nesillere kültürel değerler aktarılabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Soğanlı Bebekleri, Folklorik Bebek, El Sanatları, Yeşilhisar, Kayseri,

An Example of the Local Culture: Soğanlı Dollies

ABSTRACT

The rapidly progress of technology caused the world to become smaller in terms of communication and this condition has provided an opportunity for nations to know each other easily and to be in a close relation. Consequently the first thing that is sought in a foreign country was the products which symbolizes that country's natural beauty, the way of living and the culture. The expression "Actually, dollies are ourselves" shows this opinion.

Likewise the dollies of Soğanlı Village yields a bridge between past and future as they are an example of local culture and maintains their traditional properties with the quality that provides international culture trade. Although the materials used in the production of dollies showed diversity throughout the years, permanence was still ensured by the costumes which are very close to their original ones and this way, cultural values can be transferred to the next generations.

Keywords: Soğanlı Dollies, Folkloric Dolly, Handmade Arts, Yeşilhisar, Kayseri.

ORYANTALİZMİN SINIRSAL MİTLERİ*

Andre Gingrich**

Çeviren: Koray Cengiz*** Özer Özbozdağlı****

Halk Gözünde Müslüman Dünya ve Orta Avrupa'nın Popüler Kültürleri

Esasen Orta Doğu konusunda çalışan Avusturyalı bir sosyal antropolog olarak, bu çalışmam orta Avrupa popüler ve halk kültürlerinde, kısmen de Avusturya'daki Müslümanlığın “Şark” yerini incelemektedir. 20. yy'dan 21.yy'a geçiş döneminde bu bakış açısı, Avrupa bütünleşmesinin ilgili daha geniş süreçlerini göz ardı edemez. Bugün Avrupa Birliği, Slovenya ve Avusturya gibi orta Avrupa ülkelerine komşuluk yapan ülkeler için kati bir etkidir. Müslüman ülkelerin var olan AB politikalarında aldığı, alacağı veya alması gereken roller ve kamuoyu fikirleri, yakın bir zamanda AB tam üyesi olacak olan böylesi küçük ülkeler üzerinde güçlü bir etki yaratmaktadır. Daha geniş Avrupa seviyesinde, Müslüman kültürlerin rolü iç ve dış politikalarda oldukça tartışmalı bir konudur ve orta Avrupa'nın bazı bölümlerinde bu konular belirgin yerel mitlerle ve “Oryantalı” ait davranışlarla birleştirilmektedir. Bu çalışmamda, bu mitler ve davranış dizileri içerisinden birini belirlemek, tanımlamak ve açıklamak istiyorum.*****

* Yazarın bu makalesi, “Mediterranean Ethnological Summer School, Vol. II Piran / Pirano, Slovenia 1996 (Eds. Bojan Baskar & Borut Brumen) Ljubljana 1998, 99-127” çalışmasında yer almaktadır.

**Andre Gingrich Viyana Üniversitesinde Sosyal ve Kültürel Antropoloji Profesörüdür ve Avusturya Bilimler Akademisinde Sosyal Antropoloji Enstitüsü Müdürüdür.

*** Okutman, Mustafa Kemal Üniversitesi, YADİM.

**** Okutman, Mustafa Kemal Üniversitesi Atatürk İlk. ve İnk. Tar. Araş. ve Uyg. Merkezi.

***** Önerileri ve desteklerinden ötürü, Joan O'Donnell, Oliver ve Simone Gingrich ve Sylvia Haas'a teşekkür etmek istiyorum.

Avrupa Birliği, Orta Avrupa ve Orta Doğu

İlk olarak genişçe tartişılan konuların kapsamlı bir taslağını ortaya koymalıyım. Bir taraftan Müslüman dünyayla olan ilişkiler, Müslüman göçmenlerin, mültecilerin ve bunları takip eden nesillerin yaşadığı birçok Avrupa Birliği ülkesi için iç politikaların önemli bir unsurunu inşa etmektedir. Bunlar, güneydoğu Avrupa, Kuzey ve Batı Afrika, batı ve güneydoğu Asya ve Endonezya gibi çeşitli ülkelerden gelmekte veya kökenlidirler. Bazı Müslümanlar AB vatandaşıdır fakat Müslümanlar hâlihazırda Birlik içerisinde yaşayan ve AB vatandaşı olmayan kesim içerisinde oldukça geniş bir nüfusa sahiptirler. Berlin, Marsilya, Paris, Amsterdam veya Viyana gibi bazı Şehir alanlarında yerleşik Müslüman sayısı % 10 civarında veya daha fazladır. Bu iç bakış açısı, var olan Avrupa politikalarının bazen oldukça sıcak ve bazen de şiddetli bir tartişmalı nüfuz alanıdır ve olayların gidişatını etkileyerek radikal uç grupların ve partilerin bu tartişmaya katılmasına yön vermektedir.

Aynı zamanda, “yabancı” Arap ve Müslüman dünyası, Doğu Avrupa ve Rusya’nın da bu iki geniş komşu bölgelerinin ikincisini oluşturduğu bu gruplar Avrupa Birliği’nin hemen hemen her topluluğunda aşağı yukarı bir anda komşu olabilecek bölgeler olarak algılanmaktadır. Bazı AB güçleri ve ülkeler, en çarpıcı olarak da kuzey ve kuzeydoğu Avrupa ülkeleri doğudaki komşularla ilişkilerin, bir bakıma tek yönlü olarak güçlendirilmesini tercih etmektedirler. Kısmen güneyde ve Akdeniz Avrupasındaki diğer AB güçleri ve ülkeler, güney komşuluk alanları ile daha dengeli bir ilişki sürdürölmesi taraftarıdır.

Avrupa bütünleşmesinin çelişen süreçleri içerisinde, Müslüman dünyayla olan iç ve diş ilişkiler bu yüzden Avrupa kimliklerinin biçimlendirilmesine önemli bir katkı yapmaktadır. Bu daha geniş konuların, Slovenya için ne anlam ifade ettiğini ayrıntılı bir Şekilde tartişmak niyetinde değilim. Fakat Slovenya’nın Avrupa Birliği’ne yaklaşımı konusunda önemli bir rol oynayacakları açıkça görünmektedir. Eski Yugoslavya’nın eski bir üyesi olarak Slovenya, bağımsız Slovenya Cumhuriyeti sınırları içerisinde göçmen veya mülteci olarak yaşayan ve halen Bosna, Makedonya ve Kosova’daki Müslüman inanişına sahip eř vatandaşları için özel bir ajandaya sahiptir. Hem eski Doğu Avrupa hem de Akdeniz havzası sınırlarında uzanan bir ülke olarak Slovenya’nın, tek yönlü bir doğuyu mu yoksa daha dengeli doğu ve güney yabancı oryantasyonunu tercih edeceği kaçınılmaz bir Şekilde merak konusu olacaktır. Bir yolla veya diğerleriyle, bu çalışmada Avusturya’nın durumunu örnek vererek ele aldığım daha geniş bölgesel konular, Slovenya’nın Şimdi ve gelecekte karşılaşacağı zorlukları da ortaya koymaktadır. Bu yüzden, tüm bu ilişkiler konu üzerinde Avrupa genelindeki tartişma ile de alakalı olduğundan, güney merkezi Avrupa’daki yerel davranışların Müslüman dünyaya karşı olan bakış açılarını ve potansiyellerini incelemek faydalı ve gereklidir.

Müslüman dünyası ile ilgili Avrupa tartişmasını ortaya koyan ekonomik ve politik ilgilerin ana çerçevesi şu ana kadar belirlenmiştir. Müslüman dünyasıyla iç ve diş ilişki konuları güçlü çağdaş çıkarımlara sahiptir fakat bu var olan ilgiler bir dereceye kadar tarihsel süreçlerin bir sonucu olarak da tanımlanmalıdır. Kısmen, sömürge ilişkilerinin tarihinden ortaya çıkmıştır. Avrupa’nın sömürgeyel geçmişine genel bir bakış, Müslümanların “Oryentin” orta Avrupa popüler kültüründeki yerini daha geniş tarihsel yapısı içerisinde belirleme konusunda yardımcı olacaktır.

Müslüman dünya ile şu andaki Avrupa ilişkilerinin tartışma konuları, sömürgeleşimin 4 farklı şekli ile vuku bulmaktadır (Mansfield 1991: 35-176; Wolf 1991: 428-431). İlk olarak Avrupa’da deniz aşırı Müslüman dünyada belirgin bir şekilde sömürgeleşim etkisi olan ülkeler vardır; İkinci olarak Müslüman çevrenin yakın alanlarında belli oranlarda sömürgeleşim etkisi olan ülkeler; ve üçüncü olarak da Müslüman dünya ile sömürgeleşim anlamında hemen hemen hiç ilişkisi olmayan ülkeler. Neticede, Müslüman İmparatorluğun sömürge özneleri olan ülkeler vardır. Bu tartışmada, diğer üye ülkelerden sadece yüzeysel olarak bahsederek, Avrupa Birliğinin şu andaki varolan üyelerini geniş bir şekilde ele alacağız.

Avrupa’nın klasik sömürge güçleri olarak birinci grup, Müslüman dünyanın bir veya daha fazla esas parçaları olan deniz aşırı bölgelerde oldukça güçlü bir etki yaratmışlardır. Bu grubun en önemli üyeleri, güney, güneydoğu Asya, batı Asya ve kuzey Afrika’nın geniş bir parçasında olmak üzere Britanya, Fransa ve Hollanda’dır. İtalya’nın Müslüman dünyadaki sömürgeleşim etkisi (Doğu Afrika, Libya, Arnavutluk) daha az belirgin ve daha duranıdır ve kısmen de komşularına dayanan bir sömürgeleşim anlayışıdır. Bu yüzden de İtalya’nın birinci ve ikinci grup arasında ara durum teşkil ettiğini düşünebiliriz.

İkinci grup, Müslüman çevrelerin daha bitişik olduğu bölgelerde sınırlı oranda sömürgeleşim güce sahip ülkelerden oluşmaktadır. Bu grup, bu çalışmanın odak noktasıdır ve ileriki bölümlerde ayrıntılı bir şekilde tartışılacaktır.

Üçüncü grupta yer alan Avrupa ülkeleri bir veya iki sebeple, Müslüman dünya üzerinde asla dikkate değer herhangi sömürgeleşim etkisi olmayan ülkelerdir. Grup aslında iki alt gruba ayrılmaktadır, ilki dünyanın diğer bölgelerinde eski sömürge güçlerine sahip olanlardır: Portekiz, Belçika, bazı kuzey Avrupa ülkeleri (İsveç ve Danimarka) ve Almanya – ikinci ve üçüncü Alman İmparatorluklarının Müslüman dünyası üzerinde belirgin bir güç haline gelmedeki enerjik çabalarına rağmen. İkinci alt grup, herhangi bir şekilde geçmişte etkin sömürgeleşim güce sahip olmayan ülkelerdir: İrlanda, İskandinavya’nın geri kalan kısmı, Finlandiya ve San Marino veya Monako gibi Avrupa’nın mini ülkeleri. Bir bakıma bu ülkeler geçmişte Müslüman olmayan diğer Avrupa güçlerinden baskın olarak etkilenen ülkelerdir. Malta, İsviçre, Slovenya, Hırvatistan, Çek ve Slovak Cumhuriyetleri, Polonya, Baltık Devletleri gibi AB üyesi olmayan ülkeler ve bazı eski S.S.C.B. ülkeleri de bu alt gruba dahil olmaktadır.

Dördüncü ve son grup birkaç yüzyıl boyunca bazen çoğunluk bazen de eski yerel azınlıklardan oluşmuş yerel Müslüman nüfusa sahip olan güneydoğu Avrupa ülkelerinden oluşmaktadır. Bu geleneksel Müslüman nüfusları, ters sömürgeleşim geçmişinin birçok çıktısından birisini temsil eder: daha uzun veya daha kısa zaman dilimleri içerisinde, bugün Yunanistan, Türkiye, Kıbrıs, Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk ve eski Yugoslavya’nın çoğu güney bölgeleri bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğunun topraklarını teşkil etmekteydi (Sugar 1977).

Şimdi ikinci gruba bir kez daha göz atalım. Dördüncü grubun tersine, modern tarihte herhangi bir Müslüman İmparatorluğun parçası olmayan bölgeleri kapsamaktadır. İlk grubun tersine bu gruptaki ülkeler deniz aşırı önemli Müslüman topraklarının klasik sömürgeleşim etkisi olmamışlardır. Fakat üçüncü grubun tersine de Müslüman dünya ile tamamiyle sömürgeleşim etkileşiminden geri kalmamışlardır. İspanya, Avusturya ve Macaristan ve belli bir derecede

kadar da Rusya bu ikinci grubu oluşturlar. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu çok geniş bir alana hükmetmemekle birlikte denizaşırı Müslüman dünyada daha çok geçici bir nüfuz sağlamıştır. Bununla birlikte, İspanya gibi Avusturya-Macaristan ve Rusya imparatorlukları, kendi çevrelerindeki geniş Müslüman toprakları üzerinde az ya da çok durağan bir hâkimiyet tecrübesine sahiptirler: kuzeybatı Afrika'da İspanya, orta Asya ve Kafkaslarda Rusya ve Bosna'da Avusturya ve Avusturya-Macaristan hakimiyeti.

Avusturya'nın yakın çevresindeki Müslüman ülkelerle olan özel sömürgeci tarihi, Müslüman dünya ile sömürgeci anlamda karşılaşma anlamında dört temel yapıdan oluşan ve bugün dahi bu dünya ile Avrupa'nın dış ve iç ilişkilerinde tartışılan konularından oluşan heterojen Avrupa tarihine bir örnek teşkil eder.

Karmaşık On Yılda Üç Örnek

Burada Müslüman dünyayla ilgili olarak son zamanlarda (1945 sonrası) Avusturya halk söylemindeki birkaç belirgin örneği ele alacağım. II. Dünya Savaşından sonra ikinci Avusturya Cumhuriyeti kurulduğundan beri, Ortadoğu'nun kamusal ve politik söylemlerdeki rolü, Avrupa bağlamındaki değişikliklerde olduğu gibi tekrarlayıcı bir şekilde değişmişti. Daha sonra ele alacağım örnekler daha önceki zamanlara nazaran bir dizi belirsizliklerin ve belirgin çelişkilerin damga vurduğu bir dönem olan son on yıl içerisinde yer almaktadır. Bu karmaşık son on yıla girmeden önce vakıa Avusturya politikası, 1945 sonrası tarihinde iki temel aşamadan geçmiştir (Gehler and Steininger 1993: passim).

Avusturya devletinin Hıristiyan Demokrat Parti (ÖVP) tarafından yönetildiği 1945'ten 1970'e kadar olan ilk dönemde, dört Müttefik Kuvvetin çekilmesi ve 1955'teki kalıcı askeri tarafsızlık bildirgesinin yer aldığı devlet aktinin ve bağımsızlık bildirgesinin müzakere edilmesi dikkat çekmektedir. Ekonomik ve politik yeniden yapılanma, isteksiz nazizmden arınma ve geniş olarak komşu olabilecek bölgelerdeki ülkelerle sınırlandırılan dış politika süreçleri kol kola sürmüştür. Avusturya, Avrupa Birliğinin kuruluş sürecinde yer almamıştır ve dönemin anti-sömürgeci çabalarında olduğu gibi geniş bir tabana yayılan diplomatik ve politik konulara uzak durmuştur. Aşağıda ele alınan (Avusturya'nın bayrağı ve "sınırsal misyonu" gibi mitler) belli kültürel ve sembolik elementler dışında, Müslüman dünya bu süreç boyunca, ne yeni başlayan iç göç konusunda ne de dış politika konularında Avusturya için sonuç veren politikalar konusunda belirgin bir rol oynamamıştır.

1970 yılından 1986 yılına kadar Avusturya hükümetleri Sosyalist Parti (SPÖ) tarafından yönetilmiştir, ilk olarak Bruno Kreisky yönetiminde (1983 yılına kadar) tek parti hükümeti ve daha sonra da üç yıl Özgürlük Partisi (FPÖ) ile koalisyon oluşturarak yeni bir liderlik dönemi altında. Bu dönemde 13. ve 16. yıl arasında Kreisky dönemi, savaş sonrası yeniden yapılanma ve ekonomik büyüme dönemleri aynı zamana denk gelmektedir. Helsinki sürecinin başlangıç görünümü ve bağlantısızlar hareketinin artışı ile yüz yüze gelen Kreisky yönetimindeki Avusturya, uluslararası arenada doğu ve batı arasında üçüncü bir koridor açmış ve diğer tarafsız, bağlantısızlar ve üçüncü dünya ülkeleri işbirliği yollarını aramıştır. Bir bakıma bu gödişat Palme yönetimindeki İsviçre, Brandt yönetimindeki batı Almanya ve Gonzalez yönetiminin ilk yıllarındaki İspanya ile işbirliği yaparak devam etmiştir. Bununla birlikte bu politikaların yerel

riskleri ve maliyeti de vardı: ekonomik olarak bütçe açıklarında büyük bir artışa sebep olmuştur; politik olarak ülkedeki eski ve yeni sağ güçlerin temsilcilerinin yatıştırılması yolu izlenmiştir. Bu yatırma yöntemi ve aşırı sağ ile Sosyalist liderliğin kolkola girmesi, zayıflayan Hıristiyan Demokratlar ve yeniden yapılanan yeniyetme sağcı FPÖ arasında kalıcı bir çatlak oluşturmayı hedeflemekteydi. Kreisky yılları aynı zamanda Müslüman dünya ile ilişkilerin dramatik bir şekilde değişimine de damgasını vurmuştur. Türkiye’den, Yugoslavya’dan ve Arap dünyasından günden güne artarak göçmen işçiler gelmeye başlamış ve ülke OPEC ve Arap dünyası ile güçlü işbirliği bağları geliştirmiştir. Bu süreçte Avusturya, İsrail ile ilişkilerinin bozulmasına yol açacak olan, komünist olmayan ülkeler arasında PLO’yu tanıyan ilk ülke haline gelmiştir.

Eğer Müslüman dünya, 1945-1970 döneminde gerçekte bütünüyle Avusturya politikasında rol almasaydı, daha sonraki rolü ise açık bir tezatlık oluştururdu: Müslüman dünya Kreisky yıllarının önde giden söylemlerinde açıkça “çok olumlu” olarak değerlendirilmekteydi, daha sonraları 1986-1996 yıllarını kapsayan 10 yıllık dönemde ise kamuoyu değerlendirmesi ekstrem bir tutarsızlık sergileyerek yön değiştirmiştir.

Örneklerimi bu Kreisky sonrası dönemden seçiyorum. 1986’dan bu yana Avusturya, Sosyalist bir çoğunlukla SPÖ-ÖVP koalisyon hükümeti tarafından yönetilmiştir. Bu on yıllık süreçte ülke üçüncü dünya ve Müslüman ülkelerle olan daha önceki işbirliği oryantasyonunu tamamen terk etmiş ve bütçe açığını kapatmayı da içeren Avrupa ve Avrupa Birliği entegrasyonu ile yer değiştiren bir politikaya ağırlık vermiştir. Maastricht Anlaşmasının ardından ve 1989’da komünizmin çökmesi ile Avusturya AB’ye girdi ve AB ülkeleri dışından gelen işgücü göçüne karşı gittikçe sıkılaştıran yasalar uygulamaya başladı. Bu son on yıl iki belirgin olayla başladı: 1986 yılında FPÖ, yeni seçimlerin sonucunda müteakip hükümetlerin FPÖ’den dışlanmasıyla birlikte Jörg Haider tarafından yönetilmeye başladı ve Sosyalistlerle Hıristiyan Demokratlar arasında yeni bir koalisyon formatı oluşturuldu; ve bundan birkaç ay sonra da eski Avusturya dışişleri sekreteri ve eski Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kurt Waldheim ÖVP tarafından aday olarak gösterilerek Avusturya devlet başkanlığı için şanlı bir ün kazandı. Her iki olay da SPÖ’nün hızla etkisinin azalmasına yol açtı ve sağcıların ve yabancı düşmanlığının artışına sebep oldu. İlk iki örneğim, Waldheim vakası ve Jörg Haider’in politik retoriğidir.

Waldheim, muhafazakâr Katolik ve pan-Germanik oylar arasında göstermelik bir birlik sağlayarak devlet başkanı oldu, fakat onun bu zaferi ülkeyi uluslararası bir izolasyona sürükledi. Devlet başkanı olarak Waldheim bu izolasyonu kırmaya çabaladı. Onun ilk ve son devlet ziyaretleri onu farklı Ortadoğu ve Arap ülkelerine sürükledi ve bu gezilerde sürekli kendisi ve misafirleri konusundaki eski dostluk bağlarına atıflar yaptı. Bu tür atıflarında, birkaç farklı konuya değinerek aslında fazla bir şey yapılamayacağını kendisinin de bildiği tutarsızlıklarla doluydu. İlk olarak Waldheim’in yaptığı, Avusturya’nın Kreisky yönetimindeki dış politikasını sürdürme çabalarıydı. İkinci olarak “Yahudi Dünyasını” suçladı ve Birleşmiş Milletlerdeki görevi süresince PLO’ya verdiği belli belirsiz destek için İsrail’in kendisinden intikam almaya çalıştığı iddialarını ortaya attı. Üçüncü olarak, İkinci Dünya Savaşından önce ve İkinci Dünya Savaşı esnasında Almanya’nın Arap ve Müslüman dünyası üzerinde etki ve destek kazanmaya çalıştığı anlarda onun Nazi geçmişine yapılan imalar vardı.

Bu ziyaretlerin hiçbirisi Waldheim'in veya Avusturya'nın uluslararası izolasyonundaki konumunu değiştirmedii. Bununla birlikte, 1988 yılında Waldheim'in Vatikan'a ve Papaya olan resmi devlet ziyareti bir başarı olarak gözlemlendi. Kısa bir süre için Avusturya devlet başkanına yakın olan medya ve politik çevreler (aynı çevreler devamlı olarak "Yahudi Dünyasını", Waldheim'in İkinci Dünya Savaşındaki rolü ile ilgili gerekçesiz haberler yapmakla suçladılar [Born 1987: 40-183]) ziyaretin bir dönüm noktası olabileceğine inandılar. Waldheim'in Vatikan'ı ziyaret ettiği günün sabahı ÖVP'nin günlük resmi gazetesi *Niederösterreichisches Volksblatt* ilk sayfada manşetten haberi şöyle duyurdu: "Bir Polak bizi koruyor! (Wieder rettet uns ein Pole!).

Bu tarihi metaforik imaların, köylü, işçi, alt sınıf işçiler ve iş adamlarından oluşan doğu Avusturyalı okuyucuları için tercüme edilmesine gerek yoktu. Uluslararası antropoloji içerisinde yer almasına rağmen yapısalcılık bir bakıma modası geçmiş bir şeydi, gazetenin okuyucuları üzerinde bir etki yaratmadı. Okuyucular başlıktaki yapısal kodu açıkça anladılar:

BİR POLAK...	Papa II. JohnPaul	Jan Sobieski
YİNE	1988	1683
BİZİ	Waldheim yönetimindeki Avusturya	Starhemberg yönetimindeki Viyana
Bunlardan:	Doğulular: Yahudi Dünyası	Doğulular: Türkler
Kurtarıyor:	Diplomatik Yalıtım	Askeri kuşatma

Avusturya'nın kısmen ikinci Viyana kuşatmasını da içine alarak Türklerle olan tarihi savaşları şu anda var olan durumu anlatmak için bir metafor olarak sunulmuştur. "Yine doğuluların kuşatması altındayız" fikrinin düşünülmesi sağlandı, fakat 1683'te Polonya kralı Ian Sobieski yönetimindeki Avrupa askeri kurtarma operasyonunda olduğu gibi şu andaki "kuşatma" yine bir Polonyalının yardımıyla ortadan kaldırılacaktı. Bu metaforunda doğululara ait olumsuz klişeler, Yahudi karşıtlığı ve Türk düşmanlığı fikirleriyle birleştirilmiştir. Bu iki olay geçerli bir amaç için birbirini harekete geçirmede pekâlâ kullanılabilirdi: Waldheim'a uygulanan uluslararası yalıtımı ortadan kaldırmak için memleket içi bir hareket.

Waldheim, yeni oy verenlerinin işbirliğinden kısa vadede karlı çıksa da uzun vadede bu işten geniş olarak karlı çıkan Jörg Haider'di. Haider'in liderliği altında FPÖ, Avrupa Birliği içerisinde yer alan en başarılı sağcı ve popülist parti haline geldi, bugün bile Avusturya seçmeni içinde % 25'lik bir paya sahip olarak. Federal seçimler dışında FPÖ, 1996 yılında en büyük desteğini işçilerden ve son ekonomik buhranlar döneminde statü veya gelir kaybedenlerden alarak Avusturya'nın en büyük ikinci partisi haline geldi. Sürekli artan yabancı düşmanlığı, pan-Germanik sloganlar, metaforlar ve taşlamalarla partinin yükselişü sürdü. Haider'in söylemi kendi içinde antropolojik bir çözümlemeyi hak etmektedir fakat ben burada son seçim kampanyalarında

ve göçmen karşıtı referandumdaki onun standart propaganda söylemini ele alacağım. Mesela ortada dolaşan farklı söylemlerinden birisi:

“Eğer Türkleri yeniden içimize alacaksak atalarımız ne için ülkeyi onlara karşı korudular?”

Burada yine Türklerle olan tarihi savaşlara retrospektif bir atıfta bulunmaktadır, fakat referans alanı bu kez “Yahudi Dünyası” değil, mülteciler, göçmen işçiler, öğrenciler, turistler veya güneyden, güneydoğudan veya batıdan gelen turistler de olmak üzere tüm doğulu göçmenlerdir.

Her iki söylemde daha önceleri de var olan politik söylemlerin ortaya konduğu kültürel ham madde Waldheim ve Haider tarafından sergilenmektedir. *“Yine bir Polak bizi koruyor”* ve *“Eğer Türkleri yeniden içimize alacaksak atalarımız ne için ülkeyi onlara karşı korudular?”* sloganları zaten derin bir şekilde popüler farkındalığımıza bu kadar nüfuz etmemiş olsaydı, bugünün politikasında harekete geçirici bir gücü olmayacaktı. Politik söylem krallığının dışında halk retoriğini derinden etkileyecek güçlü popüler kurumlar vardır. Fakat bu konunun peşinden gitmeden önce aynı metaforik kaynaktan başka bir örneğe bakalım.

Avusturya'nın ekonomi ve göçmen politikaları konusunda izlemesi gereken yönle ilgili 1990'ların başındaki artan çelişkiler ülke içi terörist eylemlerle gölgelenmiştir. 1993 ve 1996 yılları arasında doğu ve güneydoğu Avusturya'da birkaç bombalı terörizm eylemi görünüşte güney-Germanik oryantasyonuna özgü gizli bir şebeke olan Bajuvarya Özgürlük Ordusu tarafından gerçekleştirilmiştir. Kurbanlar, Roma ve Sinti (Çingene) topluluğuna aitti ve eski Viyana valisi de olmak üzere kamu yaşamında belli kişilerdi. Bu ikinci grup kurbanlar, göçmen sorunları üzerine liberal bir duruş sergileyerek veya Yahudiler ve Çingenelerle dostane ilişkiler ortaya koyarak ün kazanmışlardı. *“Graf Rüdiger von Starhemberg”* isimli kartvizit kullanılarak gönderilen bu mektuplu bombaların birçoğu ve daha sonraki tehditler, bu terörist eylemle ilişkilendirildi.

İlk Waldheim örneğinde daha önce Starhemberg ile karşılaşmıştık. Starhemberg, doğu Avusturya'da yaşayan herhangi birisinin okulda resmi yollardan öğrenebileceği gibi 1683 yılındaki Türklerin kuşatmasında Viyana savunmasında liderlik yapmıştı (Pollak 1996: 185). Teröristler, Oryantale ve Türk tehdidine karşı bu ismi kullanarak kendilerini Avusturya savunmasının kahraman savunmacıları gibi göstermektedirler.

Her üç örneğimde de, geçmişteki Türk işgallerine olan açık ima referansı şu andaki var olan durum için de temel bir mesaj niteliği taşımaktadır: *“Doğulular tarafından yine kuşatma altındayız”*. Buradan da anlaşılacağı gibi 1683'te olduğu gibi bu tehdit yine kahramanca püskürtülmelidir. Bununla birlikte, temel mesaj, geniş bir milliyetçi politik spektrumda ele alındığında, muhafazakâr sağdan terörist sağ kanada doğru sıralanarak farklı amaçlara hizmet etmektedir. Aslında, oryantalin çok yüzlü simgesi üzerine odaklanan ve çok sıklıkla da bir Türk'ü ve Müslümanı hedef alan son derece zengin tarihi metaforlar ve meta öyküler üzerine kurulu meşruluk mücadelesi veren muhafazakâr ve milliyetçi hizipler (Hıristiyan Demokratlar, sağcı popülistler ve terörist pan-Germenler) aralarında kışkırtıcı bir rekabet sürdürülmektedir.

O halde, neden bu geçen on yıl sadece karanlık bir doğulu düşmanlığının da ötesinde karmaşık bir on yıl olmuştur? Kreisky döneminde ısrar edilen bazı unsurlar ve Bosnalı Müslümanlara yapılan büyük destek yardımları kısmen etkili olmuştur.

İyi ve Kötü Müslüman

Eski Yugoslavya'daki sivil savaş boyunca Bosnalı kurbanlara ve mültecilere yapılan geniş yardımlar diğer Avrupa ülkelerince yapılacak olan çabaların da üzerine çıkmıştır. Çok miktarda yardım malzemesi yardım kuruluşu Nachbar in Not (Neighbour in Need) aracılığı ile birincil olarak eski Yugoslavya'daki Bosna'ya gönderilmişti. Özetle, bu malzemeler diğer bireysel ülkeler tarafından sivil çabaların ötesinde olumlu bulundu. Buna ek olarak 1993 ve 1994 yılında Avusturya, birincil olarak Bosnalı Müslümanlar olmak üzere yaklaşık olarak 80.000 sivil savaş mültecisine sığınacak yer sağladı. Kesin rakamlarla sadece Almanya daha fazla Bosnalı mülteciye ev sahipliği yaptı. Bununla birlikte, ülkenin yerleşim nüfusuna bağlı olarak tüm Avrupa Birliği ülkeleri içinde Avusturya'nın en yüksek oranda Bosnalı mülteciye ev sahipliği yaptığını söylemek mümkündür. Bu verilen bilgiler doğrultusunda, Avusturya nüfusunun bir kısmının şu iki şeyi eşzamanlı yapmış olması istatistiksel bir gerçektir: bir yandan sivil savaş kurbanlarına ve Bosnalı mültecilere destek vermişlerdir. Öte yandan da Jörg Haider'in yabancı düşmanlığı politikalarını desteklemişlerdir (Haider, kendisini Avusturya nüfusunun büyük bir çoğunluğundan yalıtıma uğratacak bir davranış olan Bosnalılara yapılan yardımla ilgili doğrudan bir kampanya yürütmemiştir, fakat mültecilerin Bosna'ya geri iade edilmesi ile ilgili konuda ısrarcı olmuştur.).

Buradaki paradoks çarpıcıdır: bir yolla veya diğeriyle, istatistiksel olarak Avusturya nüfusunun dikkate değer bir kısmı hem doğulular ve Müslümanları suçlayan sloganlarla yabancı düşmanlığını desteklemektedir, hem de en azından bir grup Müslüman doğuluya yapılan faydacı yardımı genişletmektedir.

Konuya yaklaşmak ve muhtemelen de bu bilmeceyi çözmek için birkaç yol vardır. Sosyal psikologlar veya psikanalistler, Avusturya nüfusunun bu kısmının bireyleri arasında üstün gelen bir suçluluk sendromuna işaret etmelidirler. Tarihçiler, sosyologlar ve antropologlar, insanların ne söylediği ve ne yaptığı arasında daima farklılık olan bu konu üzerinde durmalıdırlar (Kuper 1996: 15). Ekonomistler ve politik bilimciler yine konuyla ilgili farklı söylemlerde bulunacaklardır. Bu diğer yaklaşımların ilişkisini reddetmemekle birlikte Bosna için yapılan destekleri artırma çabalarında Avusturyalı politikacılarca ve sosyal yardım çalışanlarınca kullanılan standart hareketlendirici ibarede önemli bir ipucu görüyorum. Bu ifade *Nachbar in Not* girişimleri içerisinde “komşu” ifadesinin özetle kullanılmasıdır:

“Bu insanlar bizim komşularımızdır, Avusturya ile tarihsel bağları vardır.”

Bu ifade, Avusturya'nın geçmişiyle ilgili olarak Bosna'daki sömürgeci varlığını ortaya koyan bir gerçektir (de facto). Balkanlarda 18. yüzyılda Türklerle olan savaşlar esnasında Bosna'da kısa bir süre varlık gösterilmesinin ardından, 1878 yılından imparatorluğun 1918'de çökmesine kadar Bosna, Habsburg yönetiminin idaresinde kalmıştır (Gallántai 1979: 34-63, 282-300). Fakat bu son tekrarlanan “*komşularımızla olan tarihi bağlar*” ifadesine başvurulması Avusturya'nın sadece Bosna'daki geçmişe dayanan sömürgeci varlığına atıfta bulunmamaktadır. Aynı zamanda, Avusturya'nın 1991 sonrasındaki açık ve bazen de tehlikeli anti-Sırp politikası ışığında anlaşılabilir. Bosnalı komşularımız, 1914'ten önceki Sırp Milliyetçiliğine karşı koyan Müslüman Bosnalıların torunlarıdır aynı zamanda Sırp milliyetçileri Avusturya kraliyet prensini Sarayevoda öldürmüş böylelikle de I. Dünya Savaşı patlak vermiştir. Onlar Avusturya – Macaristan İmparatorluğu ordusu için Sırlara ve İtalyanlara karşı Avusturya'nın güneydoğu savaş hatlarında I. Dünya Savaşının son günlerine değin kahramanca çarpışan Bosnalı Müslümanların torunlarıdır. Onlar, Avusturya muhayyelinde kalıcı bir yere sahip olan İyi Müslümanlardır.

Avusturya'nın iç ve dış ilişkilerinde geçen son on yıl içerisindeki Müslüman Dünya

hakkındaki kararsız fikrinde, yukarıda adı geçen örnekler Avusturya'da standart bir kültürel repertuarın iki durumunu temsil etmektedir: "Türk" kelimesi Kötü Müslüman'ı, Bosnalı ise İyi Müslüman'ı temsil eden bir mecazdır. Örneklerim, 1986 ve 1996 arasında var olan halk söylemlerinden alınmıştır, fakat (terörist sloganlarının trajik istisnalığı ile) eğer popüler kültür içerisinde süregelen bir etkiye sahip olmasalardı, böylesi bir kitlesel hareket etkilerine de sahip olamayacaklardı. Popüler kültür içerisinde bu bağlantılı durağan imalar, tek başına politik retorikğin ürünleri değildirler. Kullanılırlar, artırılırlar, yeniden harekete geçirilirler ve politik söylemlerle yeniden yorumlanırlar fakat aynı zamanda tüm bunlar olmadan da kendi başlarına vardırırlar.

Doğu ve Güneydoğu Avusturya'nın birçok bölümünde olduğu gibi Viyana'da standart repertuarın her iki unsuru da derin bir şekilde kök salmıştır ve bugünün popüler ve elit kültürlerinde zengin bir şekilde kodlanmıştır. Bununla birlikte genel olarak, simgesel Türk figürü bir Bosnalıdan daha geniş bir anlama sahiptir. Ortaçağın sonundaki ve modern çağın başında Türklerle olan savaşlarla ilgili referanslar, imalar ve imgeler, yazılı ve elektronik medya aracılığıyla kitle eğitimi de dahil olmak üzere doğu Avusturya'nın kültürel ve sanatsal kalıtımında her zaman için hazır ve de nazırdır. Bununla birlikte bu referanslar, yerel kimliğin unsurları niteliğinde herkesin ulaşabileceği geçmişin mecazi hatırlatmaları olarak paylaşılan bir alan sağlar. Bunlar aynı zamanda günümüzü yorumlamada kolayca ulaşılabilen araçlar görevi de görmektedir: bu kodlamalar, kırsalda ve şehir ortamında, halkın mimari yapılanmasında, eklestik yapıda, ev alanında, klasik ve halk müziğinde, sanat galerilerinde ve köy müzelerinde, edebiyatta ve yerel efsanelerde, anekdotlarda, esprilerde, köy vakayinamelerinde ve (belki de en etkili olarak) kuşaklar boyunca ilk ve ortaokullardaki kitle eğitiminde kullanılan resmi ders kitaplarında yer almaktadır.

Türklerle ilgili bu son derece zengin dokulu mecazların tarih boyunca nasıl evrildiğini analiz etmek ayrı bir çalışma konusudur. Benim ilgilendiğim kısım, kültürel izharın ve ifadenin çağdaş formlarında bu mecazların aldığı yerdir. Bu hususta, Türk mecazının üç vasfı ayrı bir önemi hak etmektedir.

İlk olarak, canavar metaforları, tehlikeli Türk sıklıkla ve yoğun olarak Avusturya toplumunun merkezi alanlarda yaptığı gibi küçük ve yerel alanlarda bulunmaktadır. Açıkça ortaya konulan Türk düşmanı semboller ağı, doğu Avusturya'nın kırsal bölgesi, köyler, pazar alanları, şehirler ve kasabalarla bağlantılıdır. İkinci olarak bu semboller, şehir ve kırsal alt sınıflarında olmakla beraber ülkede ve elit kültürde yaygındır. Birkaç örnek bu iki noktayı tasvir edecektir.

Bu bölgedeki tüm büyük şehirler, Türk karşıtı yerleşimler, yapılar, el yapımı eserler ve imgelerle ün yapmışlardır. Viyana* ve Graz'daki ana katedrallerde yer alırlar, bu şehirlerdeki?

* Viyana'nın temel nirengi noktalarından ve turistik bir yer olan St. Stephen Katedrali zengin bir şekilde bu tür sembollerle bezenmiştir. Mesela Katedralin esas çanı (1711-1945) orijinal "Pummerin" kovulan Türk ordularından kalan demirden dökülmüştür. 1945'ten sonra, artakalan eski çandan alınan demirle II. Dünya Savaşından geriye sağ kaldığı ve geçmişten gelen devamlılığı vurgulanarak yeniden dökülmüştür. Katedralin güneydoğu dış kapısında (Osmanlı orduları ile karşılaşılan yönü referans olarak) en üst kısmında Türklerin kovulduğunu tasvir eden bir barok sütun heykel (5. notta şekli betimlenmiştir) yükselmektedir. Ayrıca, katedralin esas kulesinde, Türk toplarıyla dövülen kule tepesi ile ilgili bilgi yer almaktadır: "Schau, Mahomet du hund-1683" (Bak Muhammed, seni köpek seni-1683) (Teply 1978:124).

** Aslında Viyana, Avrupa Birliği içerisinde Türklerle ilgili müze koleksiyonlarına en geniş anlamda sahip olan yerdir.

*** 1683'teki Viyana kuşatmasının Osmanlı komutanı Kocavezir Kara Mustafa, başkentteki devlet yetkilileri tarafından başarısızlığı yüzünden cezalandırılmış, Belgrad'ta boğdurulmuş ve yakılmıştır. Avusturya ordusu 1688'de şehri aldığı anda, mezarı açılmış ve kafatası onu Viyana'ya getiren Cizvitlere teslim edilmiştir. O da şehrin tarih müzesinde sergilenmektedir.

**** Aslında, "Kuruz" diye adlandırılan lanet, Habsburg imparatorluğunun iki canavarı olan Macarlar ve Türk-

temel müze koleksiyonlarındaki kilit rol oynayan dökümleri oluştururlar ve onlar Viyana'nın Heidenschuß ("Paganın Vurulması") ve Türkenschanzpark ("Türk Siperi Parkı") gibi halen var olan yer isimleri ile anıları canlı tutmaktadırlar. Garip olanlardan (Kara Mustafa'nın iskeleti³) anlaşılır olanlara kadar (II. Mustafa'nın mührü) savaş madalyaları turistleri ve okul öğrencilerini Avusturya müzesi tarzındaki yerlere sevkeder. Viyana'nın muhteşem Belvedere sarayı, Habsburg savaşı kahramanı Prens Eugene of Savoy'un eviydi ve Türk savaşlarından elde ettiği ganimetlerle finanse ediliyordu. Viyana'nın prestijli Ringstraße'sine rağmen, şehir merkezini çevreleyen bulvar Türk Savaşlarının bıraktığı etkiye tahammül etmektedir. Halk olaylarında anma konuşması yapan konuşmacılar, tur rehberleri ve Avusturya coğrafya ve tarih öğretmenleri, şehrin tarihi duvarlarının önündeki açık alanda yapılan bulvarın halkı Türk tehditlerinden korumak için inşa edildiğini anlatma konusunu nadiren es geçerler (*Schütz 1978:98 ff; Teply 1978: 118ff*).

Büyük şehirlerin ve hudutlarının da ötesinde, Türk düşmanı semboller merkezi olmayan küçük yerleşim bölgelerinde ve kişisel etkileşimlerde de aynı derecede öneme sahiptir. Tarlaların isimleri, mağaralar ve Carinthia'daki tepeler, Styria, Aşağı Avusturya ve Burgenland Türk savaşlarına atıflarda bulunurlar. Genel bir lanetleme biçimi ("Kruzitürken!"⁴) var olan talihsiz durumu Türklere yükler. Türk askerlerinin taştan ve tahtadan oyulan baş figürleri, bacaları, kuyuları ve şehirdeki ve kırsal bölgelerdeki evlerin giriş kapılarını süsler; tahta haçlar ve barok tarzındaki sütunlar Türk Savaşlarını hatırlatarak köy meydanlarında ve ülke yolları boyunca boy gösterirler. Aşağı Avusturya'daki ve Burgenland'daki her bir köye ait vakayinameler, Türk Savaşlarından kalma yerel hadiseleri içermektedir; bunlar yerel ilkokullarda öğretilmektedir (*Schmidt 1978: 118-121; Seebach 1983: 243-266*).

Bu Türk düşmanı imgeleminin zengin simgesel alanlarının üçüncü bakış açısına göre iki odaksal nokta vardır: Türk, vahşi saldırgan ve agresif olarak görülmektedir ve Türk kovulmuş ve aşağılanan bir hasımdır. Vahşi ve saldırgan Türk imajı, ilk olarak büyük önem taşıyan 1683 zaferinden önceki dönemlere işaret eder ve bir bakıma daha sıklıkla halk sanatında ev ve köy yaşamında, köy tarihlerinde, ülke kilise ve manastırları sanatında bulunmaktadır. Genellikle de tarihin daha eski katmanları ile alakalıdır. Türk düşmanı imgeleminin ikinci odak noktası, 1683'te başlayan daha yeni dönemlerle alakalıdır. Avusturya'nın ülke içinde ve dışındaki Türklere karşı olan zaferlerini kutlamaktadır. Artık tehlikeli bir saldırgan olmayan Türk alçaltılmış, kovulmuş bir rakiptir ve bu durum çok sıklıkla da Barok sanatında dışavurulmuş, Habsburg'un askeri ve aristokrat sanat ve tarih yazımında ve Katolik Rahipler sınıfının merkezi kurumlarında ortaya çıkmaktadır.*

I. Dünya Savaşı öncesinde ve esnasında Bosna'nın rolü ile ilgili imgeler ve imalar, Avusturya halk kültürü ve kitle eğitimi alanında daha az görülmektedir; belki de bunun sebebi kısmen bu daha yeni geçmişe ait olan anıların birçok aile tarafından saklanmış olmasıdır. Hala I. Dünya Savaşı tanıklarının katı gövdesi Avusturya halkının ve yerel imgelerinin içine işlemiştir. I. Dünya Savaşı (Bosnalı savaşçıların önemli rol oynadığı) ve II. Dünya Savaşı (daha az bilinen

lere karşı olan isyanlara atfedilmiştir. Bununla birlikte, varolan popüler inanışlara göre genellikle Kutsal Haçın (Çarmılı [Crucifix]) tanımlanmasındaki bir bölüm olan "Kruzi" ile karıştırılır. Bu yüzden halk tanımlamalarında sık sık bu tanımlamanın bir lanet olmadığına fakat Türklere karşı yardım etmesi amacıyla Kutsal Haça yakarış olduğuna inanılır.

* "Bununla birlikte nefret edilen düşmanın tasvir edilmesi bireysel temsile dönüşmedi: zaferli komutanın atının toynakları altında düşen, çıplak ve yenilenler, hilal, türban, yay ve ok ile tasvir edilmektedir ve kudretli palasıyla Türk, 18. yy.da Avusturya savaş kahramanları döneminin Barok zafer sanatının imgesel dünyasında kendisine bir yer bulmaktadır." (*Schütz 1978: 99*) Barok sanatı içerisinde yer almasının ilham veren etkilerden birisi Titian'ın Lepanto (Inebahtı) alegorisinden esinlenmesi olarak yorumlanmıştır.

Bosnalı SS bölümü Üçüncü Reich için aktif rol almaktaydı) askerlerinin anısına dikilen anıtlar hemen hemen her köyde yer almaktadır ve hâlâ korunmaktadır. Veteran dernekleri düzenli olarak her iki savaşı da anmaktadırlar. İmparatorluğun dağılmasını kapsayan tüm bu dönem Avusturya halk eğitiminin, Avusturya basım endüstrisinin ve önemli turist ticaretinin önemli bir bölümünü kapsamaktadır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun temel milletlerinden oluşan askerlerin taştan büstleri, Viyana'nın Ringstraße'de yer alan ve daha önceleri Avusturya Savunma Bakanlığına ev sahipliği yapan binayı süslemektedir. Bu popüler ve halk söylemlerine göre, "Bosnalı" veya İyi Müslüman, savaşlarda ön saflarda yer alarak Avusturya'nın dostudur (cf. *Rauchensteiner* 1994:148, 183, 297-302).

Kısaca, Türkün ve Bosnalının standart repertuarı doğu Avusturya'da, halk ve popüler kültüründe yaygın bir şekilde yer almaktadır. Federal başkent olarak Viyana'nın kültürel hegemonyadaki pozisyonunda belirtildiği gibi kültürel birikim batı Avusturya'nın halk kültüründe de önemli bir rol oynar. Bu standart repertuarla birlikte İyi ve Kötü Müslüman Doğuluların çift kaydına rastlarız: hem sadık müttefik veya tehlikeli düşman, hem de bu yanda veya yakındaki askeri uç cephenin öte yanında.

Halk kültürünün merceğinden bakıldığında, daha önce tanımlanan görünen paradoks daha az şaşırtıcıdır. Değerlerin veya simgelerin, esnek, ikili veya çok yüzlü kaydı çok sıklıkla klişeleşen "ötekileştirme" sürecini ortaya koyar. "İyi" ve "kötü"nün sömürgeci temsilleri veya lokal özneler, dilde, sanatta ve Avrupa sömürgeciliğinin politik stratejileri diğer kıtalarda da olduğu gibi yaygındı. Avusturya'da, "iyi" (asimile olan ve Batılı) ve "kötü" (asimile olmayan ve Doğulu) Yahudilerin çift kaydı da 1938'e kadar yaygındı (Beller 1993: passim).

Fakat Müslüman doğulunun çift kaydı kendi başına ortaya daha geniş bir hikâyeye koyar. Tarihin daha geniş bir hikâyesini öyküler. Hikâyeye, Doğu Hintli, Arap, Afrikalı, Aborjin ve Yerli Amerikalı öznelerin klasik sömürgeci hikâyelerinden ayrılır ve orta Avrupa'daki Yahudi düşmanı klişeliğinden de ayrılıklar gösterir. Böylelikle, Müslüman Doğulunun, Avusturya'daki çift-kayıt öyküsü devam eder: Modern çağın başlangıcında "biz", 1529 ve 1683 yılları arasında Viyana'nın iki kez Türkler tarafından kuşatılmasında onlar - Kötü Müslümanlar - tarafından hemen hemen yerle bir edildik. Bu tehlikeye karşı yapılan savunmanın ardından gelen Altın Çağımızın temelini teşkil ediyordu: Temel Avrupa gücü seviyesinde Habsburg nüfuzu. Türkleri güneydoğuya sürmek, imparatorluğun genişleme hareketinin bir parçasıdır ve neticesinde de Bosna'nın kontrolümüz altına girmesine yol açmıştır. Geçmişte tehlikeli bir işgalci olan Türk kovulan ve küçük düşürülen bir rakip olmuştur ve eninde sonunda Bosna sömürgeci bir özneye dönüştürülmüştür. Sömürgeci dönemin sonunda, Bosnalı Müslümanlar, imparatorluk yeni düşmanlar tarafından tehdit edildiğinde imparatorluğun son anına kadar çarpışacak bizim yanımızda yer alan sadık askeri müttefikler olmuşlardı.

Tarihin bu versiyonu, bu mitohistorya, karmaşık tarihsel etkileşim dizilerini, tek yönlü kan dökme ve savaş hikâyelerine indirger. Bu suretle, sistematik olarak diğerini, bu askeri karşılaşmaların alternatif öykülerini ve kültürel etkileşimleri reddeder. Bu konuyu açıkça ortaya koymak amacıyla standart çift kaydın yine Türklerle ilgili bölümüne başvurmak yararlı olacaktır; sistematik inkârın eşit bir durumu aynı şekilde Bosna tarafı için de tartışılabilir.

Avusturya sanatı ve halk kültüründe ele alındığı gibi, mesela Türk sembolleri, yerel köylülerin ve şehir sakinlerinin Türk savaşları esnasında imparatorluğa ait Avusturya orduları ve onların müttefikleri tarafından taciz edilmeleri, müfreze destekleri, vergiler ve acemi asker toplanması gibi tarihsel gerçekleri yansıtmak yerine gölgelemektedir. Köy vakayinamelerinde ve Türk Savaşı anılarında, Avusturyalı yerel sakinlerin, Avusturyalı yöneticiler tarafından verilecek

olan ağır işlerden kaçmak amacıyla Osmanlı orduları tarafından kontrol edilen bölgelere akın ettikleri ile ilgili gerçekleri nadiren bulabilirsiniz (*Prickler 1978: 41, 43*).

Avusturya imparatorluk yöneticileri ve onların tebaaları arasındaki bu uyuşmazlığın reddi iki diğer görüşle de desteklenmektedir. Avusturya sanatı ve halk kültüründeki Türk düşmanı semboller, Türk Savaşları esnasındaki, Paris, Viyana bölgeleri, Katolik ve Protestan ruhban sınıfı ve Almanca konuşan bölgeler arasındaki diğer sorunların da eşit olarak önemli olabileceği gerçeğini önemsiz gibi gösterme eğilimi taşımaktadır (*Schwarz 1989: 255-260*). Ayrıca, mitohistoryanın egemen karşılaştırması, bu yüzyıllar boyunca orta Avrupa ile Türk etkileşimlerinin daha yaratıcı ve barış dolu yönlerini olumsuz yönde etkiler veya tahrif eder; kahvenin Viyana'ya nasıl geldiği ile ilgili yaygın efsane iyi bilinen bir örnektir⁶. Yerel dilde, giyimde, yiyeceklerde, mimaride ve hatta ithal edilen bitki örtüsündeki Türk etkisi değişen sınırlar boyunca Türklerle yaşanan şiddet dolu çatışmaların mitohistoryal betimlenmesi ile uyum içerisinde olarak açıkça göz ardı edilmiştir⁷ veya savaş ganimeti gibi gösterilmiştir. Bu etkileri göz ardı ederek veya hafife alarak egemen mitotarihsel betimleme, hayali, bağdaşık “Biz” ve tehlikeli veya sınırın öte tarafındaki aşağılanan Türk “Onlar” kavramları arasındaki şiddet dolu karşıtlığı somutlaştırmaktadır.

Standart repertuarın iki karşıt unsurları, İyi ve Kötü Doğulu, böylelikle mitohistoryanın belirgin bir versiyonu içinde sınırsal tarih aracılığıyla betimlenen “kendimiz” hakkında birleşirler. Yakındaki bölgesel sınırın her iki alanının da tanımlanmasıyla, Müslüman Doğulu aynı zamanda aşağı yukarı üstünlük yanlısı, Germanik, veya erken modern çağda ve geç dönem sömürgeci dönemlerdeki Tuna boyundaki Katolikleri de tanımlamaktadır. Bu değişen sınırın her iki yanındaki Müslüman Doğulu, anahtar çelişen bir araçtır, bölgede kendiliğinden ve ulusçuluğun kurgusal sürekliliğini inşa etmede “bize” olanak tanıyan bir araç.

Milliyetçiliğin Tamamlayıcı Etkeni Olarak Oryantalist Sınırsal Mit

Milliyetçiliğin Avusturya’da inşa edilmesinde hangi Sınırsal Oryantal imgelerinin kullanılmış olduğu veya kullanılıyor olduğunu ortaya koymak için iki nokta açığa kavuşturulmalıdır.

İlk olarak, İyi veya Kötü Müslüman’ın standart birikiminin, temsillerin esnek değişimine daima olanak tanıdığı iyi anlaşılmalıdır. Unutulmamalıdır ki belli imgeler veya metaforlar bazı amaçlar için başkaları için olduğundan daha az faydalıdır. Mesela, Waldheim hadisesi esnasında “Yahudi Dünyası” klişesi, serbest bir şekilde Kötü Doğulu olan Türk imgesi ile birleştirilmiştir. Kreisky döneminin başlarında bunun tersine Araplar, İyi Müslüman’ın yenilenmiş bir statüsünü kazandılar. (Kreisky’nin öne sürdüğü parçala ve yönet stratejisi ve

* Kahvenin kökenine ilişkin bilinen en yaygın hikâyeye göre 1683 yılında Viyana’nın savunmacılarından ve izcilerinden birisi olan Kolschiitzky kuşatma esnasında Türk kamplarına sızmış ve kahve çekirdekleri ile dolu çantalarla şehre geri dönmüştür. Bununla birlikte, aslında Viyana’nın iyi bilinen kahvehane kültürünün, bu Türk düşmanı izci için yapacak fazla bir şeyi yoktur, fakat tarihler Osmanlı İmparatorluğunun vatandaşlarından olan ve Viyana şehrindeki ilk kahvehaneyi açma ayrıcalığının 1685 yılında dört Ermeni tüccara ait olduğuna işaret etmektedir (Teply 1978:132). Kahvenin, Viyana’nın savaş ganimeti olması ile ilgili efsane yine de dünyada dilden dile doluşmaktadır. 1996 yılında Seattle’a yapmış olduğum bir ziyarette kahve dükkânları zincirleri olan şöhretli bir kahve dükkânının bekleme odasında bir poster gördüm. “Kahvenin Viyana’ya nasıl geldiği” konusunda beni bilgilendiriyordu: Poster, Kolschitzky’nin kahveyi 1683 yılında kahramanca Türk hatlarından getirdiğini anlatıyordu.

** Bu tür alternatif tartışmalar Avusturya’da halk söylemlerine yeni kuşak bilim adamları tarafından ve daha kültürel duyarlıklı kamu yönetimine 1983 yılında kuşatmadan 300 yıl sonra girmiştir. Bugüne kadar bu alternatif tarihler kitleler tarafından kabul veya etki görmemiştir ve oryantalizmin Sınırsal mitleri sanatta ve halk kültüründeki ünlerine güçlü bir etki sağlar ve başarılı milliyetçi ve sembollerden istifade eder.

kendi amaçları uğruna Kreisky'nin dış politikalarını destekleyen bazı Avusturya sağcılarının söylemlerini doğrulamaktadır.) Akabinde Waldheim, yeni oylarının muhafazakârlar ve sağcılar arasındaki birleşmesinin gittikçe artmaya başlamasıyla bu sebebi ilerletmek için müteaddit defalar bu imgeden yararlanmıştı.

1945 sonrası Avusturya'da "Yahudiler" ve "Araplar" aynı birikim içinde bir çift ikincil metaforlardır - ikincil kayıt, fakat gerektiğinde de saygın pozisyonları ve değerleri değiştirilebilen metaforlardır. Bazen Arap daha az önemli "iyi" Doğulu ve Yahudi ise daha önemli "kötü" Doğuludur. Arap terörizmine atfedilen vahşi saldırıların uyanışında olduğu gibi veya Waldheim'in başkan olarak mesleki kariyerinin sonlanmasından sonra Avusturya hükümetinin İsrail ile uzlaşmaya yönelik tutumu gibi diğer durumlarda bu her bir durum duraksamaya uğramadan değişmiştir.

Böylelikle, bu standart kültürel repertuar içerisinde daha durağan birincil kayıt (Türk ve Bosnalı) ile daha esnek ikincil kayıt (Arap ve Yahudi) arasında bir ayırimsama yapılabilir. Bu ikincil metaforların, Avusturya'daki Yahudi karşıtı ırkçılığın tarihi ile nasıl birleştiği incelenmelidir, fakat bu konu bu çalışmanın kapsamı içerisinde değildir. Bununla birlikte, oryantalizmin sınırsal mitlerinin kendi doğrultusu içerisinde ideolojik bir kaynak ve bilişsel bir model oluşturuyor görüldüğünü belirtmek istiyorum. Katolikliğin, sosyal Darwinizmin veya antimodernizmin belli formlarına sahip olarak Avusturya'da Yahudi karşıtı ırkçılığa kendi katkılarını sağlamışlardır (*John und Lichtblau 1990: 294-336*).

Sınırsal Doğuluların ve milliyetçiliğin kayıtları arasındaki etkileşimi ortaya çıkarırken, dünyanın bu bölümündeki milliyetçilik de göz önünde bulundurularak, ikinci bir açıklama yapılmalıdır. 1980'lerdeki ve 1990'lardaki politik söylemlerde yukarıda da belirtilen üç örnek, İkinci Cumhuriyeteki milliyetçilik, milliyetçiliğin temel ve daha az önemli değişkenleri ile, daha merkezi değişkenden daha muğlak pan-Germanik durumlara doğru sıralanan çekişmeli bir alandır (*Bruckmüller 1996: passim*). Seçmenlerinin birçoğunun kendisini Alman olarak değil de Avusturyalı olarak gördüğünü fark ettiğinde Jörg Haider dahi 1990'ların başlarında bazı açık iddialarını söylemeyi bırakmıştır. Bununla birlikte, Avusturya'nın bağımsız bir ulus olduğunu düşünen nispeten sabit bir nüfus oranı sadece 1945 yılından bu yana varolmaktadır.

İkinci Dünya Savaşının bitişi 140 yıllık çatışma dönemini ve ulusal kimliğin çelişkili kavramlarını, uzatılan bir dönemin kapanışını noktaladı. Avusturya, aşamalı olarak bir dizi kümülatif ve şiddet dolu kopmalarla 19. yüzyılın başlarında Napolyon Savaşları ile başlayan ve 1945 yılında son bularak Alman politik tarihine olan aidiyetini terk etmiştir. Başlangıçta bu sürecin teleolojik bir yönü yoktu. Tamamıyla farklı sonuçların kaçınılmaz olduğunun gözlemlendiği aşamalardan oluşan bir süreç. Bununla birlikte, geçmişe dönüp bakıldığında 1945 yılının Avusturya'yı, Alman devletleri ile farklı, ardışık etkileşimler spektrumunda uzun ve kümülatif bir sürecin son noktasına getirdiği söylenebilir: Almanya ile mücadele, bozguna uğratma, marjinalleşme, ittifak ve ortaklık, himaye altına girme, ilhak, işbirliği ve azat etme.

Bu tartışılan etkileşimler çerçevesinde, Avusturya İmparatorluğunun birincil olarak Almanca konuşulan bölümlerinde ve Birinci Avusturya Cumhuriyetinde "milliyetçilik", oldukça geniş ve

etkin bir pan-Germanizm ve henüz yeşeren daha zayıf Avusturya vatanseverliği arasında bir mücadele süreciydi.* Avusturya'daki 1945 sonrası vatansever veya milliyetçi eğilimler, her biri üzerine inşa edilen belirgin tarihsel seleflerden oluşan üç genel yapıdan oluşmaktadır. Avusturya ulusal kimliğinin çağdaş politik formları, (1) İkinci Cumhuriyet sadakati, (2) politik muhafazakâr milliyetçilik ve (3) pan-Germanik aşırılık. Bugün çok küçük bir azınlık konumunda olan aşırı pan-Germanik taraftarların 19. yüzyılın sonları ve Nazizmle son bulan 20. yüzyılın başlarındaki pan-Germanik selefleri oldukça geniş etkin bir biçimde yer almaktadır. Bugünkü muhafazakâr milliyetçilerin tarihsel selefleri, kraliyet yanlısı Habsburg vatanseverleri veya Birinci Cumhuriyet Katolikliği temsilcileriydi. Bugün çoğunluk konumunda olan İkinci Cumhuriyet yanlıları öncellerini, Birinci Cumhuriyete destek vermeyen veya yıkılışını destekleyen çok azları arasından almıştır; onların bu durumu sürgünde gittikçe artmış veya Nazizme karşı direnç göstermeye devam etmişti (*Haller 1996: 6-24; Heer 1996: passim; Liebhardt und Welan 1996: passim*).

Bu ayrımsamaları göz önünde bulundurarak, milliyetçiliğin farklı altkümelerinde kullanılan ve oryantalist imgenin kullanımında hem benzerlikler hem de farklılıklar gösteren oryantalist metaforlarına geri dönelim. Birinci Dünya Savaşından önceki dönem bu bakımdan özellikle ilginçtir: Bosna, son simgesel unsurun da yer aldığı ve bugünkü standart birikiminin de oluşumuna zemin sağlayarak Avusturya-Macaristan uyuşmasına girmiştir. Aynı dönem boyunca, bugünün milliyetçi eğilimlerinin selefleri de esas yapılarına büründüler (şüphesiz Cumhuriyetçi devlet sadakati dışında). Habsburg monarşisinin yıkılması içerisinde genel olarak milliyetçi eğilimler hız kazandı. Bir yan görüş olarak, yerelde Almanca konuşan nüfus arasında milliyetçi akımlar da artan bir şekilde önemli hale gelmeye başladı.

Bir yanda Avusturya'da yerel pan-Germanizm ve bir yanda da Avusturya kraliyet yanlısı vatanseverlik ve politik Katolik taraftarlığı arasında önemli temel bir zemin vardı; neden “Sınırsal” (frontier) nosyonunun ve onun standart birikiminin çağdaş popüler kültür içerisinde bu kadar derin bir şekilde yer aldığını açıklama konusunda yardım eden bir benzerlik.

Acı ve hatta şiddet dolu uyuşmazlığa rağmen bu iki milliyetçi grup Avusturya'nın “Sınırsal misyonu” (frontier mission) için anlaştılar. Bu gruplar yüzyılın başlamasından önce ve sonraki dönemeçte milliyetçiliğin genel yükselişi fikrini beraberce yükselttiler ve harekete geçirdiler. Pan-Germanizm yani kraliyet yanlısı vatanseverlik ve politik Katoliklik arasındaki tek ihtilaf, sınırsal misyonun Almanya'nın bağımsız politik varlığı ile mi yoksa Alman devletinin bir parçası olarak mı sürdürüleceği sorusu ile ilgili oldu. Bununla birlikte, her türlü Doğuluya karşı Germanik sınırsal hamilerinin en üst temel rolü sadece tartışmasız kalmamış aynı zamanda tüm bu milliyetçi değişkenler tarafından etkin bir şekilde ön plana çıkarılmış ve propagandası yapılmıştır.

Aslında anlaşmaları daha da öteye taşınmıştır: tüm üçü, “Avrupa'nın ilk Germanik hükümdarı” Şarلمان'a (Charlemagne) kadar dayanan tarihi bir misyon olarak sınırsal (frontier) hakimiyetini temsil etmiştir. Pan-Germanistler, kendi Alman birliği kavramını yasallaştırmak için doğru işgalcilere karşı Şarلمان'ın Avar Yürüyüşünü vurguladılar; kraliyet yanlısı vatanseverler ve politik Katolikler, bu yürüyüşü gerçekleştiren yarı bağımsız ortaçağ politik mevcudiyeti

* Hala (1990 yılındaki Alman birleşmesi) “birkaç ülkeye bölünmüş olarak görülen” (yani Almanya, Avusturya ve İsviçre'nin bölümleri) sözde Alman kültürel ulusunun inşası İsviçre ve Avusturya halkları arasında az bir destek görmektedir. Bu nosyon, muğlak yönelimlerdeki küçük entelektüel bir azınlığın kaygısı olarak görülmektedir; bununla birlikte bunların arasında bir tanesi göze çarpan bir sosyolog bulur (bkz. Stagl 1996:esp. S.221f).

Ostarrichi'yi vurguladılar: Ostarrichi ismi etimolojik olarak Avusturya için (Latince) Almanca bir kelime olan Österrecih kelimesi ile ilintilidir ve onun kullanılışı ortaçağ Ostarrichi'sinin, Babenberg'in evi Habsburg'un şimdiki selefleri tarafından yönetildiği gerçeğine atıfta bulunmaktadır (Litschel 1996: 16-22). Almanya'nın 1938'de Avusturya'yı istilasından sonra bu söylem Nazilerin işgal edilen ülke için hemen verdikleri yeni isim ile son buldu - Ostmark" veya "Doğu Yürüyüşü".

Fakat pan-Germanizm, kraliyet yanlılığı ve politik Katoliklik sadece "yürüyüşün" temel zamansız vurgulanması üzerinde değil aynı zamanda sınırsal konusunda da fikir birliğine varmıştır. Yüzyılın son dönemecinden önce, "iyi" ve "kötü" Doğulunun bugünkü standart repertuarı zaten mevcuttu, birincil olarak da Habsburg vatansızlığının hizmetinde: Türk savaşları, Habsburg orduları tarafından yapıldı ve Bosna Habsburg hakimiyeti altındaydı. Daha sonra İstanbul ve Viyana sarayları arasındaki müttefiklik geliştiğinde ve Avusturya ve Sırbistan, Rusya ve pan-Slavizm arasındaki gerginlikler 1900'lü yıllarda arttığına, Slavlar (Rus, Hristiyan, Ortodoks) İyi Bosnalı kavramının çeliştiği gibi Kötü Doğulu kavramının yeni sahibi oldu. Pan-Germanizm etkin bir şekilde ayırsamayı canlı tuttu: repertuarın bu yeni unsurları sadece Viyana sarayının ilgilerine çanak tutmakla kalmadı aynı zamanda da mükemmel bir şekilde Prusya Kraliyetinin 1. Dünya Savaşı öncesi hedefleri ile aynı çizgide seyrediyordu (Gallantai 1979: 183-226; Rauchensteiner 1994: 63-67; 114-148; Skalnik 1978:46-50).

Böylelikle 1. Dünya Savaşı öncesi pan-Germanizm ve onun Avusturya'daki milliyetçi rakipleri arasındaki farklar doğulu imgelemine oranla önemsizdi. Onlar, ne kendi başına zamansız sınırsal (frontier) nosyonu ne de Türklerin ve Bosnalıların standart kaydı ile ilgilenmişlerdir. Bunun yerine Yahudilerin ve Arapların ikincil kaydı etrafında dönmüşlerdir.

Waldheim örneğindeki tartışmam göstermiştir ki orta Avrupa Yahudilerinin büyük bir çoğunluğu özellikle de asimile edilmediyse, klişe bir tabirle "Doğulular" olarak tanımlanabilir.*⁹ Pan-Germanizm, Habsburg vatansızlığı ve Katoliklik, tüm bunların hepsi Yahudileri doğululaştırmıştır, fakat farklı yollarla. Bir çok yönden Avusturya'daki pan-Germanizm, 1. Dünya Savaşı ve öncesinde Yahudileri, Kötü Doğulu, Alman ırkını tehdit eden prototip bir tehlike olarak klişeleştirmiştir. Öte yandan, (Viyana Antropoloji okulu kurucusu Wilhelm Schmidt veya yüzyılın dönemecinde belediye başkanı Karl Lueger gibi bazı önemli istisnalar dışında) kraliyet yanlısı vatansızlık ve politik Katoliklik çoğu Yahudi'ye İyi Doğulular olarak davranma eğiliminde oldular. Son Habsburg hakimiyeti altında, imparatorluğun merkez bölümlerinde Yahudilerin yaşamı inanılmaz bir oranda zenginleşmiş ve gözle görülür devlet koruması aldığı su götürmez. İmparatorluğun çöküşünden sonra politik Katoliklik 1918 yılından 1938'e kadar Birinci Cumhuriyet hükümetlerini yönetmiştir ve Avusturya Yahudilerine karşı kararsız bir duruş sergilemesine rağmen paternalist himaye genel mizacı geniş bir şekilde sürdürülmüştür (Beller 1993; Clair 1986; John und Lichtblau 1990: 417-430). Böylelikle, pan-Germanizm için "Yahudiler" "kötü Doğuluları" temsil etmekle birlikte kraliyet yanlısı vatansızlık ve politik Katoliklik için onlar "iyi Doğulular"ıdır.

Milliyetçiliğin tüm bu türleri içerisinde "Arapların" rolü daha az pratik öneme fakat büyük simgesel değere sahipti. Umulduğu üzere Doğulu Yahudi'ye doğrudan bir örnek olarak formüle edilmişti. 1914'e kadar "Arap" kavramı pan-Germanizmin ortaya koyulmasında oldukça önemsizdi. Birinci Dünya Savaşı boyunca ve sonrasında Alman milliyetçiliği Araplar için daha

* Çelişkili olarak, 20. yüzyılın sonlarına doğru çoğu Anglofon ülkelerdeki Yahudiler genellikle Hristiyan olmayan "beyazlar" olarak hakim ideolojiler tarafından sınıflandırılmışlardır.

güçlü sempatiler beslemeye başladı; Gelibolu savaşında İngiliz karşıtı kahraman, Osmanlı askeri ve Osmanlı İmparatorluğu bölündüğünde sömürgeci İngiliz entrikaları ile ihanet kurbanı olarak tasvir edilmiştir. Pan-Germanizmin en gaddar yapısı olarak Nazizmin yükselişi ile birlikte önceki ılık alamet ateşli bir alana döndü: Nazizm için “Arap” kavramı “Yahudi Dünyası” ve Fransız ve İngiliz plütokrasisine karşı potansiyel bir müttefik anlamını taşıyordu (*Mansfield 1991: 219-238*). Nazizm için Yahudi kavramı net bir şekilde Kötü, “Arap” ise potansiyel İyi Doğulu anlamını ifade etmekteydi. Elli yıl sonra Waldheim, Müslüman dünyaya yapacağı ülke gezilerinde bu betimlemeyi kullanacaktı.

Avusturya’da 19. yüzyılın sonundan 1938’e kadar üç temel milliyetçi eğilimin sınırsal misyon ve birincil doğulu kaydı ile ilgili benzer temel varsayımları kullandıklarını fakat ikincil kayıt üzerinde hemfikir olmadıklarını gözlemledik. Pan-Germanizm için ikincil kayıt “Yahudilerin” kötü, neticede “Arapların” da İyi Doğulular olarak tanımlandıkları görülmektedir. Bu durum geniş bir şekilde Avusturyalı milliyetçiler tarafından ikincil kaydın kullanımının tam tersiydi. Onlar, eğer asimile edilirlse Yahudileri potansiyel “iyi Doğulular” olarak düşünüyorlardı. Avusturya’da 1950’lere ve 1960’lara kadar Araplar neden çoğunlukla ilk olarak Habsburg vatanseverliği ve daha sonra da muhafazakar milliyetçilik tarafından “kötü Doğulu” şeklinde tanımlanmıştır?

Cevabı kendi çocuklarım, öğrencilerim ve hatta Avusturya’da ilkokula giden hemen her öğrenci bilebilir: Cevap, kırmızı-beyaz ve kırmızı renklere sahip olan Avusturya ulusal bayrağıyla açıklanabilir. Birçok ulusal sembollere yönelik son zamanlarda yapılan araştırmalar (*Hylland Eriksen 1993: 97-120; Hobsbawm 1983: 1-14; Hobsbawm 1991: 97ff.*) hakkında antropologlar ve araştırmacılar tarafından 10 yıldan daha fazla bir zaman içerisinde ortaya koyulduğu kadarıyla, Avusturya ulusal bayrağının Avusturya milliyetçilerinin iddia ettiği gibi sözüm ona eski olduğunu bildirmeyi rahatsız edici buluyorum. Paradoksal olarak, bağımsız mevcudiyeti 20-30 yıl öncesine kadar şiddetle tartışılan bu aynı ülke Britannica Ansiklopedisine göre “*muhtemelen sürekli kullanımda olan en eski bayrağa*” sahiptir (Avusturya’lı milliyetçilerinkinden daha az çelişkili bir kaynak). 13. yüzyılın başlarından bu yana Ostarrichi hükümdarlarının, Babenberg hanedanının bayrağıydı, Habsburg Evinin bayrağı olarak devam etti ve Birinci ve İkinci Cumhuriyetlerin bayrağı olarak kaldı.

Tüm bayraklar aşağı yukarı efsanevi mitsel kökenlere sahiptir: tarihi bir bayrak tarihi öykülere sahip olmalıdır. Yüzyıllardan bu yana Avusturya’nın kendi hakim görüşü kendi zamansız sınırsal etrafında dönmüştür; şaşırtıcı olmayarak bazı tarihi bayrak hikayeleri sınırsal misyonla alakalıdır. Bununla birlikte Kötü Doğulu (mecazi Türk) bayrağın tarihi sınırsal bağlamı içerisinde henüz yerini bulmamıştır.* Çok şanslıyız ki elde bir alternatif vardı: Araplar. 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başlarında Avusturya hükümet politikası ve milliyetçiliği resmi sembollerini vurguladığında ve yeniden harekete geçirdiğinde, vahşi Araplarla kahramanca karşı karşıya geldiğini anlatan popüler hikâye kendisine anahtar bir yer bulmaktadır.

Milli bayrağın iddia edilen menşei hâlâ bazen Avusturya okullarında nakledilmektedir, fakat genellikle eleştirel veya ironik bir tarzda. 1950’li yıllarda ilkokulda olduğum zamanlarda resmi devlet okulu kitaplarında bu konu esaslı bir metindi, eleştiriye ve ironiye yer yoktu.

* 12. ve 13. yüzyıllarda Batı Asya’nın Müslümanları, “Türkleri” de kapsayacak şekilde henüz yeterince algılanmamaktaydı. Orta Avrupa’daki eğitim, Batı Asya’da ve Avrupa’da sadece 15. yüzyıldan sonraki dönemler için “Türk” ismini kullanmaktadır (örneğin birinci temel Balkan işgali ve İstanbul’un düşmesi) fakat ortaçağda bilgi yoktur.. Şüphesiz Haçlı seferleri esnasında Levanten bölgelerinde Selçuklu komutanlarının halihazırda bir Türk altyapısına sahip olmalarından dolayı bu sınıflandırma oldukça şüphe götürür.

Hikâye şu şekilde gelişmektedir: 12. yy’ın sonlarına doğru Üçüncü Haçlı seferi esnasında Avusturyalı Babenberg Arşidükü Leopold, Arap-Levanten kalesine saldırı düzenlemiştir (bugünkü İsrail’de). Meydana gelen bu azılı savaşta Leopold kale duvarlarının tepesine erişmek ve olabildiğince daha fazla düşmanı kılıçtan geçirmek amacıyla kişisel olarak Aslan Yürekli Rişar (Richard Coeur de Lion) ile yarışmıştır. Bu mücadele esnasında Lepold’un beyaz giysisinin bel kısmı kanla ıslanmış, deri bir kemerle kaplı orta kısım ise beyaz kalmıştır. Zafer esnasında Leopold, Avusturya’nın haçlı zaferini simgeleyen ve kırmızı-beyaz-kırmızı kanla ıslanan giysisinin bel kısmını havaya kaldırmıştır...* (Wutzel 1996:26).

Kısaca: Son zamanlara kadar Avusturya okullarındaki öğrencilere kuşaklar boyunca ülkelerinin ulusal renklerinin, zafer dolu Avusturya haçlılarının Arapları ve Selçukluları katletmesinden doğan kanları temsil ettiği öğretildi.

Şüphesiz pan-Germanizm ve Nazizm içsel genel simgesellik adına asla derin bir antipati beslememiştir. Yine bu özgün hikâyeyi de bağımsız Avusturya fikri ve bayrağıyla ilintili olduğundan dolayı sevmemişlerdir. Bu yüzden, pan-Germanizm ve Nazizm, efsaneyi ve oluşturduğu Araplarla ilgili olumsuz çağrışımları gözardı etmeye çaba göstermişlerdir. Bununla birlikte muhafazakar cumhuriyetçi hükümetler de dahil olmak üzere Habsburg hakimiyetinin son zamanlarında hikaye son derece popüler ve yarı resmi mitolojik bir söylem halini aldı. Efsane, bağımsız bir Avusturya devleti içinde ebedi Roma Hristiyan sınırsal misyonunu simgelemektedir. Pan-Germanik görüşlerin tersine Arapları, Kötü bir Doğulu olarak görmeye gereksinim duyar.

Kreisky’nin Orta Doğu’daki dış politika işbirliği adına sembolik taahhüdü ile 1970’in hemen sonrasında hikâye oldukça rahatsız edici bir hal aldı. Daha sonra da halk kültürünün belleğinden kaybolmaya başladı. Bu yıllar boyunca, Waldheim’in başkanlık etkinliklerinin aşikâr ayrıcalığı ile tüm müteakip hükümetler devlete bağlılığı onaylamışlardır ve doğu ve batı, kuzey ve güney arasında Avusturya’yı bir “köprü” olarak ortaya koyma fikrini benimsemişlerdir. Yine de kararsız bir on yıl içerisindeki üç örnek, kamu tavrındaki ve söylemindeki son değişikliklerin, popüler ve halk kültürünü de ilgilendirmekle birlikte daima etkili olmadığını izah etmektedir. Önemli bir noktaya kadar bu imgeler, yerel kültürün bir parçasıdır ve kolayca harekete geçirilebilir. Standart ve ikincil kayıtları ile İyi ve Kötü Doğulular, sonsuz sınırsalın iki yüzü.

Sınırsal Oryantalizm

Bu çalışma kamuoyunda ve orta Avrupa’nın halk kültürlerinde Müslüman Doğulunun temel imajını ortaya koymayı hedeflemektedir. Harekete geçirildiğinde ve özenle çalışıldığında, göç ve dış politika gibi daha geniş Avrupa sorunları da bunlar içerisinde olmak üzere yerel doğulu söylemler farklı amaçlara hizmet eder. Bu tetkikin seyrinde, bu tür imgelerin süreklilik gösteren doğu Avusturya birikimi tanımlanmıştır:

Yakın bölgedeki sınırsalın, merkezi yapısal bir araç işlevi görmesi - “biz” ve “onlar” veya “kendisi” ve “öteki” arasındaki kavramsal ve uzamsal bölme çizgisi - Oryantali dualistik mecazi bir figüre oturtur. “Kötü Doğulu” yereldekileri tehdit eden tehlikeli bir rakiptir; “İyi

* Hikaye zafer anında Richard’ın kalın Avusturya flaması ile onun kendi armasının yerini nasıl aldığını anlatmaya devam eder. Richard ve Leopold arasındaki çekişme gittikçe artarak 1192 yılında Avrupa içerisinde İngiltere’ye doğru seyahati esnasında Avusturya’da hapsedilmesine yol açmıştır. Richard’ın dönerken hapsedilmesi Blondel macerası ile bağlantılıdır ve tamamen uygun olmayan bir şekilde tarihsel terimlerle Acre ve Blondel hikâyeleri de Robin Hood miti ile bağlantılıdır. Richard hapsedildiğinde ve Blondel Avusturya’da onun zindana girmesinden önce şarkısını söylediğinde, Richard’ın merhametsiz kardeşi gaspçı John, Robin Hood’un efsanevi isyanına yol açarak İngiltere’de güç kazanmıştır.

Doğulu” güvenilir müttefikimiz ve itaatkâr destekçimizdir. Kötü bir Müslüman olarak Türk ve İyi bir Müslüman olarak Bosnalı, standart veya birincil kaydı teşkil eder. Yahudi, Arap ve Slav (Ortodoks), aynı repertuarın ikincil kaydının unsurlarıdır. Kendi içerisindeki çağdaş uygulama alanlarında standart kayıt, retrospektif olarak Türk Savaşlarını ve Habsburg İmparatorluğunun son on yıllarına dayanmaktadır. Mitolojik geçmiş bu suretle günümüzün yorumlanmasında kullanılmaktadır. “İyi” ve “Kötü” Sınırsal Doğuluların mecazi eşleşmesi daha geniş kapsamlı bir öykülemeyi ima eder ve geçmişin anahtar sembollerini kullanarak halihazırdaki ulusal konuların yorumlanmasında standart ve oldukça geniş bir anlama seçeneği sağlar.

Temel birikim hem maddi hem de uzamsal referanslara sahiptir: Kötü Müslüman, eski modernliğe ilişkindir; fiziksel ve kültürel varlığımıza doğrudan tehditle alakalıdır. Neticede, bu mitolojik yorumlamaya göre kendimizi savunmak ve bu tehlikeli tehdidi bastırmak, güç artışı, varlık ve modernlik adına elzem bir ön şarttı. Öte yandan İyi Müslüman Doğulu, son zamanlara ait sömürgeciliği simgeler. Burada Müslüman artık tehlikeli bir rakip değildir ve sadıklık payesine dönüşmüştür. Burada var olan İyi Doğulu, sınırın bu yanında bizimle yer almaktadır. Topraklarımız diğer tehlikeli düşmanlar tarafından tehdit edildiğinde kahraman ve cesaretli bir hizmetkârımız olarak bizimle birlikte ayak direr.

Bu birkaç unsur mitolojik olarak bağlantılıdır: tehlikeli rakiplerin tehdidini püskürtmek, ileriki zamanlardaki nüfuzunun bazı artıklarını kontrol etmede gerekli bir ön şart olarak görülmektedir. Sadece yarı sömürgeci bir kontrol vasıtasıyla bu eski düşmanlar iyi Müslüman hizmetkârlara dönüşebilecektir. Kontrol edilmeyen bir Sınırsal Doğulu tehlikeli bir rakiptir, sadece aşağılanan ve hükmedilen Doğulu sadık bir müttefik olacaktır. Böylelikle standart repertuar, Sınırsal Doğuluyu bir Müslüman olarak tanımlar, fakat bu repertuarın kullandığı ilgiler ve stratejilere bağlı olarak ikincil ve ilave metaforlar bağımsız bir şekilde birleştirilebilir, yeri değiştirilebilir ve mübadele edilebilir.

Bireysel metaforlar olarak sınırsalın imgeleri, Türk’ün, Yahudi’nin, Slav’ın her biri Avusturya sanatı ve halk kültüründe eski tarihlere dayanan kendisine has belirgin özelliklere sahiptir. Fakat milliyetçiliğin hizmetinde oldukça birbiri ile bağdaşık ve ilgili olan bir dizi simgesel unsurlar olarak incelendiğinde, repertuarın metaforik ve mitolojik figürleri 19. yüzyılın ikinci yarısında Avusturya popüler ve halk kültüründen doğmuştur. Böylelikle de hem elektronik öncesi hem de elektronik medya kullanımı uygun olan çelişen düzenler ve hareketlilik anlamında zengin bir alan sağlamıştır. Repertuarın eski dönem altyapısındaki bireysel unsurları ve onun geniş kitle olgu ve medya varlığı, Avusturya’daki özellikle vatanseverliğin ve milliyetçiliğin farklı rakip hizipleri adına faydalı bir sağlama olmuştur. Pan-Germanizm, Kraliyet vatanseverliği ve politik Katoliklik etkin bir şekilde bundan çeşitli yollarla yararlandı, bu yüzden Cumhuriyetçi devlet sadakati de bir şekilde bu sorunla ilgilenmek zorundaydı.

Pan-Germanizmin, Kraliyet vatanseverliği ve politik Katolikliğin milliyetçi yönleri, temel Sınırsal kavramı ve onun standart repertuarı üzerinde hemfikir olarak bu figürü etkin bir şekilde geliştirdi ve yeniden vurguladı ve onu 20. yy. boyunca sürekli olarak yeniden canlı tutmaya devam etti. Ayrıca milliyetçiliğin bu üç yönü, ortaçağın başlangıcı ve son zamanları ile birlikte yeni olan yüzyıllarla bağlantısı olan daha ilerideki bir mitolojik bağlantı üzerinde uzlaştılar. Charlemagne’nin “askeri yürüyüşlerine” referans olarak, tüm metaforik inşa, mistik ve doğu ve güneydoğuya yönelen zamansız Sınırsal misyona dönüşüverdi. Devlet sadakatçiliği, son zamanlarda bu nosyonu zararsız ve daha az saldırgan olmayı amaçlayan “köprü” kavramı içerisinde önemsemeye çaba göstermiştir.

Bu bir dizi metaforik figürlerin ve mitolojik tanımlamaların sistematüğini “Sınırsal oryantalizm” olarak tanımlıyorum. Terim şüphesiz Edward Said’in çalışmasına atıfta bulunmaktadır (1979; 1994) fakat bir takım belirgin yollarla onun görüşünden ayrılmaktadır. İlk olarak Said’in “oryantalizm” kavramı birincil derecede İngiliz ve Fransız sömürge (ve post-kolonyal ABD yabancı) ilişkileri ile ilgilenmektedir. Said’in kendisinin de belirttiğı gibi (1994: xxii) onun görüşü “Doğunun” temsili ve Habsburg, Rusya veya İspanyol ilişkileri düşüncesini içermemektedir. Aşağıda, Sınırsal oryantalizmin genel olarak oryantalizmin bir tümleyicisi veya değışkeni olarak düşünülmesi gereken yolları ele alacağım.

İkinci olarak, Said’in kavramı bu çalışmada birkaç sebepten dolayı ele almadığım gibi akademik oryantalizm içermez. Orta Avrupa’da 18. yy’ın ve 19. yy’ın başlarındaki ilk akademik oryantalizm kesinlikle politik fikirlerin ve stratejilerin tanınması konusunda bilgilendirme sağlamıştır. Bu suretle de burada benim de ilgi alanıma giren kamu ve halk kültürü ile etkileşim içerisinde olmuştur. Bununla birlikte, bu yer aldığı noktaya kadar sadece dikkatle işlenmiş ve yasallaşmış kesin önyargılı kavramları artırmıştır (*Duda 1996: 19-22*). Orta Avrupa’da akademik oryantalizm tesis edildiğinde yerel oryantalizmin milliyetçilik öncesi değışkenler seçkin ve halk kültürlerinin bazı kısımlarında zaten yer almaktaydı. Aslında bunlar, kilise sanatında, halk hikâyelerinde, vaazlarda, edebiyatta, saray sanatında ve operalarda yer alan imgesel öğeler olarak oldukça popülerdi (*Zitta und Wessely 1978*). Bu bakımdan, Oryantalizmin akademik başlangıcı, milliyetçiliğın artışından önce halihazırda halk kültürü ve kamusal kültürde var olan oryantal imgesinin oluşumuna sadece seçkin munzam katkılarda bulunmuştur. Aşağıda başlangıcından bu yana bu imgelerin Doğulu ve Primitif arasında nasıl açık bir şekilde ortaya koyulduğunu göreceğiz; başlangıçtaki akademik çalışmalarca da vurgulanan geniş bir alana yayılan ayrımsama. Öte yandan, daha sonraki akademik oryantalizm aşamalı olarak profesyonelleştiğinden dolayı daima politik ve kültürel oryantalizm etiketleri altında sınıflandırılmaz. Bu sebeplerden dolayı orta Avrupa’daki akademik oryantalizmi kendi doğruları içerisinde ve Sınırsal oryantalizm tanımı içerisinde olmadan ele almak istiyorum.

Bu yüzden sınırsal oryantalizm, ilintili olarak halk ve kamu kültürüne yerleşmiş uygun bir dizi metaforlar ve mitlerdir. Ev sahibi ülkeyi ve onun nüfusunu zamansız bir misyonla dolduran bitişik bir komşu ve askeri sınır hatları boyunca kaplar. İyi ve Kötü Doğulu Müslüman birbirleri ile çelişen araçlar olarak görülmektedirler ve sınırsal misyon anlamında varolan konuları ortaya koymada anahtar mitohistorik mecazlar görevi görürler. Bu metaforik dilde, kendimizi Kötü Müslüman rakipten gelecek olan ölümcül tehditlere karşı korumak, güç ve gönenç kazanmak anlamında gereklidir, bununla birlikte zor koşullar altında İyi Müslüman Doğulu iyi bir sömürgeleşmiş güçle kontrol altında ise diğerk düşmanlar sınırı tehlike altına sokmaya çalıştıklarında cesaret verici ve sadık bir müttefik olabilir. Kontrol edilen bir İyi Müslümanın diğerk tehditlere karşı olan mücadelesi bunu sağlamada gerekli iken Kötü Müslüman’ın üstesinden gelmek sadece modernliğin değıl aynı zamanda kimliğin zafer dolu başarısında bir ön şarttır: bu sınırsal oryantalizmin metaöykülemesidir.

Sınırsal oryantalizm, hem seçkin hem de halk kültürünün dışavurumunun da ötesinde tek başına seçkin kültürün bir boyutu olarak düşünülebilir ve klasik ve sömürgeleşmiş oryantalizm benzemez. Flaubert’in *Salambo*’su, ilk akademik oryantalizm, Kipling’in *Jungle Book* eseri veya Joseph Conrad’ın *Lord Jim*’i sömürgeleşmiş oryantalizmi ve onun elitist altyapısını sergiler. Halk hikâyeleri, köy vakayinameleri, barok sütunlar, Türk müze seçkileri, okul kitapları ve kırsal yer isimleri sınırsal oryantalizmi sergiler. Politik retorik ve kamusal kültür, eğer kültürel repertuarın

bir parçası olarak yer alıyorsa oryantalizmin her iki türünü de kullanabilir. Bununla birlikte benim görüşüm, daha dar anlamdaki sınırsal oryantalizmin ne Avrupa'nın tüm bölümlerinde ne de Kuzey Amerika'da görülmediği şeklindedir.

Sınırsal oryantalizmde, metaforik doğulu ilk olarak bir Müslüman'dır ve nadiren bir Çinli, Hindu ve Japon'dur: bunlar klasik oryantalizmin imgelemine veya diğer küresel güçler arasında daha sık görülür. Sınırsal oryantalizm nerede olursa olsun uzaktaki denizaşırı temel sömürgelerle herhangi bir ilişki belirtisi göstermez. Sınırsal Oryantalizm, uzaktaki Müslüman'ı simgelemez (Akdeniz'in öte yanındaki Akkâ şehrindeki rolü dışında,), Müslüman olmayı da vurgulamaz (Yahudi ve Slav rolü dışında) ve kesinlikle ilkel değildir: Sınırsal oryantalizm, halk imgeleri ve seçkin imgeleri ile birlikte Doğulu ve İlkel kavramları arasında (ilk akademik çalışmalar sayesinde) açık bir ayrısama görülür.

İlkel olan bir yabancı, kararlı bir biçimde alt sınıftan kabul edilir ve bu yüzden daha az tehditkâr kategorisinde ele alınmakla birlikte oryantal potansiyel olarak tehlikeli bir rakiptir. Oryantal, kentsel yaşam için bir mücadele olarak algılanır; yazmayı bilir ve bir geçmişe sahiptir. Her ne kadar yanlış olsa da bir dine bağlıdır; bu yüzden bir kültüre sahiptir, gerçi ona da akıl erdirilemez. Onun kültürü, kadınlarla olan ilişkilerini yönetir. Birincil olarak o bir askerdir ve nasıl savaşılabileceğini bilir. Öte yandan İlkel uzaktaki bir figür olarak görülür ve birincil olarak Afrikalılar ve Amerikalı yerlilerle ilişkilendirilir. Kendisine ait bir yazısı ve tarihi olmadığı düşünülür; telaffuz etmeye muteber bir dini yoktur, kadınlarla olan ilişkisi eğitimsiz ve vahşicedir; disiplinli askeri operasyonlar karşısında vur kaç taktiği uygular.

Sınırsal oryantalizm ile seçkin gelenek ve klasik sömürgeci oryantalizm arasındaki nihai bir fark önemlidir. Sınırsal oryantalizmin halk ve elit imgeleri, ittifak halinde kendi Doğulu kavramlarının münhasıran erkek bireyi işaret ettiği konusunda hemfikirdirler. Öte yandan sömürgeci oryantalizm, düzenli bir şekilde hem erkek hem de kadın doğulları tanımlamaktadır. Sınırdaki Doğulu, tehlikeli bir davetsiz misafir, aşağılanan bir rakip veya sadık bir müttefik olmakla birlikte genellikle o bir askerdir.*¹² Asker olduğu için bekârdır ve heteroseksüel bir erkektir. Sınırsal oryantalizm, eril karşılaşmaların ve ittifakın hikâyesidir; bu sahnede rol alan yegâne kadınlar Kötü Müslümanlar tarafından tehdit altında olan “bizim” kadınlarımızdır ve bizim erkeklerimiz tarafından korunmaları gerekmektedir. Fakat daha iyi veya daha kötü bir yolla sınırsal oryantalizm, Doğulu kadınları hemen hemen tamamen resmin dışında bırakmaktadır. Tipik sömürgeci oryantalizmde olduğu gibi standart Avrupa repertuarı yoktur, dolayısıyla Müslüman kadınlarla ilgili erotik erkek fantezilerine olanak tanımaz.

Bu tanımlamalar doğrultusunda basit keşifler ve sınırsal oryantalizmin içsel mantığı, elit sanatta egemen İngiliz veya Fransız geleneklerinin klasik oryantalizmdeki çelişkileri açıktır. Kanaatimce, Türkleri suçlamanın Avrupa kültüründe var olan bir ifade biçimi olup olmadığını ortaya koymak, Türk düşmanı sembollerin köy meydanlarında sergilenip sergilenmemesi, geçmişteki Türk kuşatmalarına atıfta bulunmanın ülke başkanına güç katıp katmadığını incelemek belli bir farkı ortaya çıkarır. Fakat sınırsal oryantalizmin belirgin hususiyetlerinde ısrarcı olmak onun bölgedeki diğer oryantalizm türleri ile olan etkileşimlerine ve kesişmelerine yukarıdan bakma konusunda bize öncülük etmeyecektir. Akademik oryantalizmin bazı ilk çalışmaları sayılabilecek olan Flaubert'in, Kipling'in ve Conrad'ın çevirileri Avusturya üst ve orta sınıfları tarafından okunmuştur ve okunagelmektedir. Bir bakıma, orta Avrupa'nın güzel sanatlarının

* Şüphesiz bu bağlamda “Yahudilerin” durumu farklıdır. Yukarıda daha önce de belirtildiği gibi orta Avrupa'da Yahudi karşıtı ırkçılık ve Sınırsal oryantalizm keşişmiş ve birbirini güçlendirmiştir fakat özdeş değildirler.

içerisinde yer alan 18. yy'ın sonu ve 19. yy'ın başlarındaki daha aydınlanmış oryantalist geleneği ile birleşirler: Lessing'in *Nathan der Weise* ve Gluck'un bazı çalışmaları, Haydn'ın, Goethe'nin veya Mozart'ın çalışmaları (*Joppig 1989: 295-304; Syndram 1989: 324-341*) benzer örnekleri içermektedir. Orta Avrupa'da, oryantalist elit sanatın bu "aydınlanmış" değişkeni klişeleşmiş "akıllı" ve "cömert" Müslüman Oryantali idealize etmeye çalışır ve egzotik bir hale büründürme çabası içindedir. Kısmen 19. yüzyılda hasıl olan bu durum, milliyetçiliğin İyi Oryantalinin bir diğer selefı olarak görülebilir fakat bugün Sınırsal oryantalizmin dışında yarı bağımsız bir kültürel varlığa da öncülük eder. Bu yüzden şu andaki güney-merkezi Avrupa için oryantalizmin ikisi esasen seçkin altyapıya sahip olan üç temel dalını tanımlamaya çalışacağım: aydınlanmacı oryantalizm, (Alman ve Avrupa müzik ve edebiyatında kısa aydınlanmacı dönem), klasik oryantalizm (yerel olarak kendi alanlarında tüketilen Britanya, Fransız ve İtalyan versiyonları) ve sınırsal oryantalizm (halk kültürünün kendi yapısı içerisinde güçlü bir unsur olan tek dal).

Avrupa seçkin sanatının ve akademinin klasik ve aydınlanmacı oryantalizmi ile yerel sınırsal oryantalizmin bazı zamanlarda ortak paydalarda buluşabileceği ve bulunduğu açıktır fakat onlar özdeş değildir. Sınırsal oryantalizm, sadece Avrupa'nın belirli bölgelerinde oryantalizmin eski halk ve seçkin kültürünün değişkenlerinden ortaya çıkmaktadır ve yakın nüfuz bölgeleri ile ilişkilidir. Bu onu özellikle daha sonraları sömürgeleşen seçkin oryantalizmin daha az alanına giren yerel milliyetçiliğin amaçları konusunda faydalı bir duruma getirmiştir. Oysa farklılıklarına rağmen klasik seçkin ve sınırsal halk ve seçkin çeşitlilikleri temel bir ideolojik müşterek paydaya sahiptir: Said'in, Marx'ı yorumladığı gibi her ikisi de kendisini ifade edemeyen Müslümanlara atıf yapmaktadır. Sömürgeleşen ve sınırsal oryantalizm, klişeleşmiş Oryantal ile ilgili olarak bu söylemler ve imgelerden ortaya çıkan gerçek heterojen Doğulu kişileri dışlayarak bağdaşık kültürel repertuarı üretir ve kullanır.

Bu bakış açısı ile sınırsal oryantalizm, halk kültürü ve seçkin kültürün İslam'la karşı karşıya gelmesi ve İslam üzerindeki sömürgeleşen hâkimiyetine tarihsel atıf yapan oldukça kalın dokulu bir unsur olarak tanımlanabilir. Bu unsurun görece kesin bir özerkliği vardır fakat modern milliyetçiliğin rekabetçi katmanlarında kullanılmış ve gelişmiştir. Birincil olarak Habsburg İmparatorluğunun temel nüfuz alanlarını teşkil eden ülkelerde var olur ve birazdan ele alacağımız gibi bu hat boyunca uzanır. Bu konuları burada Avusturya için ele almıştım fakat Macaristan'ın (*Balassa und Ortutay 1982:403, 449, 476 vb.*) ve daha az bir kısmıyla Slovenya'nın* ve kuzeydoğu İtalya'nın kesin bilinen halk kültürleri ve etnografisinin (Venezia ve Friuli**) farklı değişimlerle bu üç bölgede de görüldüğü konusunda beni ikna etmektedir.

Sınırsal Oryantalizmi, orta Avrupa'nın güney bölgelerinde halk kültürlerinin bir bakıma ayrımsayıcı bir özelliği olarak düşünürsek ortaya yeni bir soru çıkacaktır. Sınırsal oryantalizmin değişkenlerinin, İspanya ve Rusya gibi diğer Avrupa ülkeleri için Müslüman dünya ile sömürgeleşen karşılaşmanın benzer bir tarihi ile tanımlanabilir olup olmadığı sorusu. Rus tarihi veya folkloru konusunda bir uzman değilim. Bunun yanı sıra 20. yy'ın seyri Rusya'yı Avrupa'ya doğru oldukça farklı ve özgün bir konuma getirmiştir ve komünist etkinin ve Ortodoks kilisesinin

* Cf. Ciglenecky 1992: 31-36; Grothaus 1992: 69-78; Lücker 1978: 9,11; Teply 1978: 125; Voje 1992:21-30

** Cf. Lücker 1978: 7; Molmenti 1907 II/1: 81 und II/2: 215f. Aslında, bu metnin ilk bölümünde belirtildiği gibi İtalya'daki durum yine arada olmayı kanıtlar. Kuzeydoğu İtalya'daki Sınırsal oryantalizme ek olarak Sicilya'nın ve güney İtalya'nın geçmişte bu bölgelerdeki belirgin kültürel yapıda İslam'la olan karşılaşmasının izleri görülmektedir. Hem güney hem de kuzeydoğu bölgesel İtalyan değişkenleri orta İtalya ve Vatikan'daki metropolit ve klasik oryantalist biçimlerinden farklılıklar göstermektedir.

payidar etkileri Rusya'nın konumunu orta Avrupa İberya'daki ülkelerden oldukça farklı bir noktaya taşıdığı görülmektedir. Ne yazık ki, ortaçağda ve erken modern dönem tarihinde Oryent ordularının (Moğol ve Müslüman) Rusya topraklarını işgali ve daha sonraki dönemlerde Müslüman bölgelerinde Rusya'nın periferal genişlemelerinin Rus halk kültürü ve sanatına ne şekilde yansıdığı ortaya konulması ve şu anda var olan politik amaçlar doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığı ve nasıl harekete geçirilip yararlandırıldığı sorgulamak bizi çarpıcı sonuçlara götürebilir.

Bununla birlikte İspanya'da Franco meselesi, sınırsal oryantalizmin İspanya'da kendi içerisindeki kamu ve halk kültüründe 19. ve 20. yy'daki politik söyleminde ayrı bir unsur olarak ortaya koyulduğu ile ilgili varsayımı destekleyen bir dizi paralel sonuçları açığa çıkarmaktadır. İspanya'daki durumda, "sınırsal misyon" Avrupa'nın Afrika'ya bakan güneybatı sınırına işaret etmektedir. İspanya'da 20. yy'da Faşist-Katolik propaganda için Kötü Müslüman 1492 yılına kadar Endülüs'te ikamet ediyordu; İyi Müslümanlar, Franco'nun geç dönem sömürgesi altında olan Mağribi müfrezeleriydi.* Daha genel olarak, sınırsal oryantalizm ile ilgili yukarıda verilen tanımlamalar ve envanter bu konuya uyarlanabilir. Modernitenin ilk şafağında sınırsalın en yakın nüfuz alanı Endülüs'e uzanmaktadır (*Van Donzel 1994: 34*) ve bu tehlikenin üstesinden gelmek İspanya'nın kuzeybatı Afrika'ya ve yarıküreye yayılmasındaki önkoşul olarak ortaya koyulmuştu. Son dönem sömürgecilikte kuzeybatı Afrika'daki İspanya sömürgeleri, Franco'nun sivil savaşı ve onun güçlü yükselişinde nihai bir kaynak teşkil etmiştir. Galip Franco milliyetçiliğinde, İspanya'nın tarihsel birleşimi (Endülüs'teki son Müslüman rejimlerin sona ermesi) ve Franco'nun Mağribi kuvvetlerinin kahramanlıkları (azılı seçkin sadık birliklerini hizmete sunarak) kesinlikle anahtar rol oynamıştır (*Thomas 1965: 317-319*). İberya ve orta Avrupa vakaları arasındaki çarpıcı mitohistorik ve metaforik paralellikler, birbirini izleyen aynı temel üst-anlatıyı (metanarrative) yapılandırır: mücadele eden Müslüman işgalcilerin erken yok edilmesi, müteakiben geride kalan komşu nüfuz alanlarında kontrol edilmeleri ve son olarak bu alanlarda daha yeni sadık müttefiklere güven duyma.

Varsayımı destekleyen üç ilave paralellik bulunmaktadır. Birincisi, İspanya ve Avusturya'da 1920'ler ve 1930'lar boyunca birkaç sağcı ve milliyetçi grup ortak durumlar ortak nedenlerden ötürü birbirlerini yakın dostlar olarak gördüler ve birbirlerini etkilediler ve aynı söylemi ve mitohistorik metaforları kullandılar (*Thomas 1965: 96, 116*). Genel bir amaç ile birleşen bu metaforlar için Şarlman tarafından her iki bölgeye de biçilen 16.yüzyıldaki ortak Habsburg hakimiyeti dönemi ve ortaçağ rolü, tarihsel ve folklorik ham maddenin "Avrupa" sınırsal misyonunun paralel imgelerini inşa etmesine olanak tanımıştır; Avusturya ve İspanya'nın Avrupa'da, paganlara – Marksistlere, yabancılara ve benzerlerine karşı Katolik ileri karakolu görevi görmesi rolünü üstlenmesi gibi...

İkincil olarak, aslında bu müttefiklik dört yüzyıl önce kurulan kesin Habsburg yapısının devamlılığına ve yeniden ortaya koyulmasına dayanmaktadır. V. Carlos'un yerine I. Charles İspanya ve Avusturya'nın yönetimini ele aldıktan sonra, Madrid ve Viyana'daki Habsburg maiyeti kendilerini Avrupa'nın yeni Germanik hakimi olarak sanatta ve propagandada yaparken buldular: İspanyol ve Avar yürüyüşlerinin Şarlman tarafından ortaçağ kuruluşunun Habsburg yorumlaması olan kendi görüşlerine göre Şarlman'ın tarihsel misyonunu icra ettiklerini düşünüyorlardı (*Berenger 1995*).

Üçüncü olarak, Endülüsteki son Müslüman mevcudiyetinin çözülmesi (1492), Türklerin

* Bir bakıma anti ve post-Franco İspanyası bu repertuarı ters çevrilmiş biçimi ile kullanmıştır.

Viyana'da (1529, 1683) ve Lepanto'da (İnebahtı) kovulması (1571'de Juan d'Austria önderliğindeki Venedik ve Avusturya-İspanyol donanmasına karşı) Avrupa, Ortadoğu ve dünya tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Tüm bunlar, Avrupalı ve Bizanslı emsallerinden birkaç yüzyıl boyunca hep daha başarılı olan süregelen mücadeleci çarpışmaların ve çabaların en başta Arap İmparatorları ve daha sonra da Osmanlı Türk hükümdarlarının başarılarının sonuna yaklaşıldığının sinyallerini vermekteydi. Bu yüzden, erken modernitenin dönüm noktaları (1492, 1529, 1571, 1683) dünyadaki güç dengesinin Akdeniz'in güney kıyılarından kuzeye kayması dönüşümünde rol oynamış ve Avrupa'nın küresel genişleme ve sömürgeleşme hâkimiyetindeki yükselişini ortaya koymuştur (Wolf 1991: 61-69; 152-193).

Bu makaleye iddiasız bir araştırma mihraklı başlamıştım fakat oldukça kapsamlı bir varsayım hükmediyorum: güney ve orta Avrupa'nın bazı bölümlerinde sınırsal oryantizm, Müslüman dünya ile üstünlük sevdalısı ve militarist biçimler ve metaforlarla karşılaşmaların anısını kutlayan ve nihai tarihselliği (ortaçağ, erken sömürgecilik, geç dönem sömürgecilik) tebrik eden Katolik halk ve seçkin kültürlerin unsurlarını kuşatmaktadır. Sınırsal oryantizm, Müslümanlara (veya Müslümanlarla birlik olarak) karşı geçmişteki kati yerel askeri zaferlerin folklorik yüceltilmesi fakat aynı zamanda mevcut milliyetçi amaçlara hizmet etmesidir.

Bugün, halk ve devlet kültürünün bu ön elektronik unsurları Avrupa Birliğinin bazı sınır bölgelerinde sadece yerel neşriyat olgusundan başka bir şey değil, bölgesel otantikliğin basit zamansız jetonları. Güneybatı Avrupa ve orta Avrupa'nın güney bölümlerinde sınırsal oryantizm görüldüğü kadar yaygın ve yerel değildir. Daha geniş bir ele alışıla, ilkel veya oryantalist hikâyeler küresel olarak var olmaktadır: Amerika'da, Avustralya'da Rusya'nın doğu ve güney Asya bölümlerinde ve kuzey ve güney Afrika'da. Belki de bazen bu sınırsal halk hikâyeleri ve imgelerin orta ve güneybatı Avrupa'nın bazı oryantalist versiyonlarını kapsayarak daha mutedil uyarlamaları heterojen yerel ve bölgesel kimliklerin nispeten zararsız unsurlarıdır. Bugün bile hâlâ en yaygın uyarlamalarında zararsızlıktan öte bir şey değildir.

Sınırsal oryantizmin simgeleri ve kayıtları önemli – ve kışkırtıcı – yerel, bölgesel ve küresel amaçlara hizmet edebilir. Yerel olarak, milliyetçiliğin farklı türleri bu sınırsal öykülemenin kışkırtıcı efendisidir. Bölgesel olarak bu simgeler, öykülemeler ve kültürel unsurlar, göç ve dış ilişkiler hakkındaki daha geniş mücadelede rol oynar. Son olarak küresel seviyede, mitsel geçmiş hakkında bu çağdaş sınırsal hikâyeler arasında kırk tane paralellik mevcuttur. Jan Sobieski'nin Avrupa orduları onları ölümcül kuşatmadan kurtarana dek meşhur Starhemberg önderliğinde cesurca dayanan Viyana'nın gözü pek koruyucuları; ölüm saçan Zulu savaşçılarına karşı cesaretle savaşan Apartheid'in korkusuz Boerish Vagenburg savunmacıları; masum beyaz göçmen ailelerin kana susamış Komançiler tarafından katledilmesinden önce göz açıp kapayıncaya kadar yetişen John Wayne'in heybetli cesur süvarileri. Küresel bir kitle iletişim dünyasında, sınırsal oryantizm beyaz ırkın üstünlüğünün dünya çapında bir halk hikâyesi olma yolunda katkıda bulunanlardan birisidir.

Referanslar

- Balassa, I. Und Ortutay, G 1982: *Ungarische Volksunde*. Transl. By G. Engl et. Al. Budapest-München: Corvina Kiadó - C.H. Beck.
- Beller, S. 1993: *Wien und die Juden 1867-1938*. Transl. By M.T. Pitner. Wien-Köln: Böhlau.

- Berenger, J. 1995: *Geschichte der Habsburgermonarchie 1273-1918*. Transl. By M.T. Pitner. Wien-Köln: Böhlau.
- Born, H. 1987: *Für die Richtigkeit: Kurt Waldheim*. München: Schneekluth.
- Bruckmüller, E. 1996: *Nation Österreich. Kulturelles Bewußstein und gesellschaftlich-politische Prozesse*. Wien-Köln: Böhlau.
- Ciglonecki, M. 1992: *Stadt und Schloß Pettau / Ptuj im Zeitalter der Türkenriege*. In: Ciglonecki, M., Grothaus, M. Und Marinic, J. (Hg.): 31-36.
- Ciglonecki, M., Grothaus, M. Und Marinic, J. (Hg.) 1992: *Begegnung zwischen Orient und Okzident*. Ausstellungskatalog. Ptuj/Pettau: Pokrajinski muzej/ Landesmuseum.
- Clair, J. (ed.) 1986: *Vienne 1880-1938. L'apocalypse joyeuse*. Paris: Editions du centre Pompidou.
- Duda, H.W. 1996: *Joseph Freiherr von Hammer-Purgstall*. In: Pollak, W. (Hg.) Band 2: 19-22.
- Gallantai, J. 1979: *Die Österreichisch-Ungarische Monarchie und der Weltkrieg*. Budapest: Corvina Kiado.
- Gehler, M. und Steininger, R. (Hg.) 1993: *Österreich und die europäische Integration 1945-1993. Aspekte einer wechselvollen Entwicklung*. Wien-Köln: Böhlau.
- Grothaus, M. 1992: *Die Turquerie von Pettau/Ptuj, ihre graphischen Vorbilder und ihre kulturhistorische Bedeutung*. In: Ciglonecki, M., Grothaus, M. und Marinic, J. (Hg.) 69-78.
- Haller, M. (Hg.) 1996: *Identität und Nationalstolz der Österreicher*. Wien-Köln: Böhlau.
- Heer, F. 1996: *Der Kampf um die österreichische Identität*. 2. Aufl. Wien-Köln: Böhlau.
- Hobsbawm, E.J. 1983: Introduction: Inventing Traditions. In: Hobsbawm, E. and Ranger, T. (eds.): *The Invention of Tradition*. Cambridge: Canto, reprint 1994: 1-14.
- Hobsbawm, E.J. 1991: *Nationen und Nationalismus. Mythos und Realität seit 1780*. Transl. by U. Rennert. Frankfurt / M.-New York: Campus.
- Hylland Eriksen, T. 1993: *Ethnicity and Nationalism: Anthropological perspectives*. London-Boulder, Co: Pluto.
- John, M. und Lichtblau, A. 1990: *Schmelztiegel Wien-einst und jetzt: zur Geschichte und Gegenwart von Zuwanderern und Minderheiten. Aufsätze, Quellen, Kommentare*. Wien-Köln: Böhlau.
- Joppig, G. 1989: *„Alla turca“: Orientalismen in der europäischen Kunstmusik vom 17. bis zum 19. Jh.* In Sievernich, G. Und Budde, H. (Hg.): 295-304.
- Kuper, A. 1996: *Anthropology and Anthropologists: The modern British School*. Third edition. London-New York: Routledge.
- Liebhart, K. und Welan, M. 1996: *Die österreichische Staatsidee*. Wien-Köln: Böhlau.
- Litschel, R.W. 1996: *Die österreichischen Länder in den Alpen*. In: Pollak, W. (Hg.), Band 1: 16-22
- Mansfield, P. 1991: *A History of the Middle East*. Harmondsworth: Penguin.
- Molmento, P. 1907: *Venice-its individual Growth from the Earliest Beginnings to the Fall of the Republic*. Transl. by H.F. Brown. Part II, The Golden Age, vols. 1 and 2. Chicago: A.C. McClury.

- Pollak, W. 1996: *Die Großmacht Österreich*. In: Pollak, W. (Hg.), Band 1: 179-198.
- Pollak, W. (Hg.) 1996: *1000 Jahre Österreich. Eine Biographische Chronik in 3 Bänden*.
 Band 1: Von den Babenbergern zum Wiener Kongreß.
 Band 2: Vom Biedermaier bis zur Gründung der modernen Parteien.
 Band 3: Der Parlamentarismus und die beiden Republiken.
 Wien: Jugend und Volk.
- Prickler, H. 1978: *Das Burgenland und die Türken*. In: Zitta, R. und Wessely, C. (Hg.): 41-48.
- Rauchensteiner, M. 1994: *Der Tod des Doppeladlers. Österreich-Ungarn und der Erste Weltkrieg*. Graz-Wien-Köln: Styria.
- Said, E. W. 1979: *Orientalism*. New York: Vintage.
- Seebach, G. 1983: *Die Türkenriege-Auswirkungen auf die Kunst im Osten Österreichs im 16. Und 17. Jahrhundert*. In: Kropf, R. und Meyer, W. (Hg.): *Kleinlandschaft und Türkenriege. Das südliche Burgenland zur Zeit der Bedrohung durch die Türkenriege im 16. Und 17. Jahrhundert* Eisenstadt: Burgenländisches Landesmuseum.
- Schmidt, L. 1978: *The Motif of the Turk in Austrian Folk-Art*. In: Zitta, R. und Wessely, C. (Hg.): 118-121.
- Schwarz, K. 1989: *Vom Krieg zum Frieden. Berlin, das Kurfürstentum Brandenburg, das Reich und die Türken*. In: Sivernich, G. und Budde, H. (Hg.): 245-278.
- Schütz, K. 1978: *Allegory and Historical Painting: the Turks in Austrian Fine Art*. In: Zitta, R. und Wessely, C. (Hg.): 98-100.
- Sivernich, G. und Budde, H. (Hg.) 1989: *Europa und der Orient 800-1900*. München-Berlin: Bertelsmann.
- Skalnik, K. 1996: *Karl Lueger*. In: Pollak, W. (Hg.), Band 3: 46-50.
- Stagl, J. 1996: *Volkskultur, Hochkultur, Nationalkultur*. In: Balla, B. und Sterbling, A. (Hg.): *Zusammenbruch des Sowjetsystems-Herausforderungen für die Soziologie*. Berlin-Krämer.
- Sugar, P. 1977: *Southeastern Europe under Ottoman Rule*. University of Washington Press.
- Syndram, K.U. 1989: *Der erfundene Orient in der europäischen Literatur vom 18. bis zum Beginn des 20 Jahrhunderts*. In : Sievernich, G. und Budde, H. (Hg.): 324-341.
- Teply, K. 1978: *Spuren aus Österreichs Türkenzeit*. In: Zitta, R. und Wessely, C. (Hg.): 122-132.
- Thomas, H. 1965: *The Spanish Civil War*. Harmondsworth: Pelican.
- Van Donzel, E. 1994: *Islamic Desk Reference*. Compiled from the Encyclopedia of Islam. Leiden-New York-Köln: Brill.
- Voje, I. 1992: *Die Türkeneinfälle in das Pettaufer Gebiet und deren Folgen*. In: (Ciglencecki, M., Grothaus, M. und Marinic, J. (Hg.): 21-30.
- Wolf, E.R. 1991: *Die Völker ohne Geschichte. Europa und die andere Welt seit 1400*. Transl. by N. Kadritzke. Frankfurt/M.-New York: Campus.
- Wutzel, O. 1996: *Herzog Leopold VI*. In: Pollak, W. (Hg.), Band 1: 26-28.
- Zitta, R. und Wessely, C. (Hg.) 1978: *Die Türken- und was von ihnen blieb*. Wien: Verband der wissenschaftlichen Gesellschaften Österreichs.

*Yazarın resim ile ilgili dipnotu: Her zaman için ve ebediyen aşağılanma ve zafer.... Ölmek üzere ve yarı çıplak olan Türk silahlarıyla birlikte aşağı kayıyor. Kaybedenin bedeni, nurlandırılmış Hıristiyan bireyin göğe süzülmesi için bir basamak olarak hizmet etmektedir. Viyana'daki Stephans Katedralinin kuzey tarafında bulunan Kapistran kürsüsü üzerindeki Barocke Apotheose'de / Barock dönemine ve 1738'e ait yüceltme, ululama tasvirinde (veya heykelinde), 1690 yılında kutsanmış olan Johannes Kapistran'ı Türklerin üstesinden gelen olarak göstermektedir. Bunun üzerine Katedralin ana portali 1945 yılına kadar "Bak Muhammed, seni köpek" yazılı bir ifade ile süslenmişti. Ancak Kardinal Kral Franz bu yazının kaldırılmasını sağlamıştı.